

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Філософський факультет
Кафедра теоретичної і практичної філософії імені професора Й. Б. Шада

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан філософського факультету

Іван КАРПЕНКО

20__ р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 03 гуманітарні науки

спеціальність 033 – філософія

освітньо-професійна програма Філософія

спеціалізація

вид дисципліни обов'язкова

факультет філософський

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою
філософського факультету

“ 21 ” червня 2024 року, протокол № 11

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ:

Наталія ЗАГУРСЬКА, доктор філософських наук, професор кафедри
теоретичної і практичної філософії імені професора Й.Б. Шада

Програму схвалено на засіданні кафедри теоретичної і практичної філософії
імені професора Й.Б. Шада

Протокол від “19” червня 2024 року № 15

Завідувач кафедри теоретичної і практичної філософії
імені професора Й.Б. Шада

Олег ПЕРЕПЕЛИЦЯ

Програму погоджено з гарантом освітньої програми:

Гарант освітньої програми «Філософія»

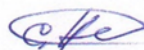

Наталія ПОПОВА

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського факультету

Протокол від “19” червня 2024 року № 10

Голова науково-методичної комісії філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни “Філософська антропологія” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки першого (бакалаврського) рівня.

спеціальності (напряму) 033 Філософія

освітня програма Філософія

спеціалізації

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Поглиблене вивчення філософсько-антропологічного надбання, ознайомлення майбутніх фахівців з основними традиціями та підходами до сутності людського, які разом із відомостями, отриманими з інших філософських курсів, сприятимуть цілісності знань майбутніх фахівців.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни

Вивчення дисципліни «Філософська антропологія» спрямовано на формування у здобувачів вищої освіти наступних компетентностей:

Загальні компетентності:

розвинута (пост)гуманістична свідомість майбутніх фахівців,
вихована орієнтація на антропні засади філософування,
сформований та (пост)гуманістичний підхід до навчального процесу у вищій школі.

Фахові компетентності:

розуміння специфіки філософії людини,
розуміння специфіки філософської психології,
усвідомлення особливостей і місця філософської антропології в контексті філософського знання,
здатність розуміти філософсько-антропологічні концепції, орієнтуватися у їх багатоманітті,
орієнтація в багатоманітті (пост)сучасного людського.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
IV-й	IV-й
Семестр	
VIII-й	VII-й
Лекції	
20 год.	6 год.
Практичні, семінарські заняття	
20 год.	4 год.

Лабораторні заняття	
0 год.	0 год.
Самостійна робота	
80 год.	108 год.
Індивідуальні завдання	
0 год.	

1.6. Заплановані результати навчання

Студенти повинні досягти таких результатів навчання:

знати:

- вихідні поняття та терміни філософської антропології;
- головні філософсько-антропологічні теорії та персоналії;
- тематику досліджень із філософської антропології;
- сучасні підходи до вирішення класичних філософсько-антропологічних проблем.

вміти:

- читати та аналізувати літературу з філософської антропології;
- написати реферат із філософії людини;
- обговорювати характерні аспекти основних підходів до сутності людини;
- дискутувати з приводу протиріч, властивих людській природі.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Загальні проблеми філософської антропології

ТЕМА 1. Предмет та головні проблеми філософської антропології

Предмет курсу, його мета, завдання та структура. Місце філософської антропології в системі філософського знання. Пошук «людського виміру» традиційних філософських проблем. Людина як множинна, суперечлива цілісність. Людина як мовна та політична істота. Різновиди підходів згідно Е. Кассіреру. Головні поняття філософської антропології. Антропологічні категорії. Фундаментальні характеристики людини. Проект як існування, що передує сутності. Проблематичність сутності людини.

ТЕМА 2. Філософська антропологія як специфічний напрямок

Антропологічні повороти в філософії. Спроба створення систематичної теорії людини М. Шелера. Особливе положення людини в космосі. Формальна етика та захваченість цінностями. Ексцентрична позиція людини в світі за Х. Плеснером. Ступені органічного та людина. Філософсько-біологічна, культурно-філософська, релігійно-філософська антропологія. Діалогічна антропологія М. Бубера та Ф. Хаммера. Феномен людини за П. Тейяром де Шарденом.

ТЕМА 3. Людина як творець та витвір культури

Головні гіпотези походження людини. Трудова теорія антропосоціогенеза. Діяльнісний підхід до антропогенеза. Критика трудової гіпотези. Психоаналітичне тлумачення проблеми походження людини. Антропологічна критика виходження з фетішизму. Гра як засада формування людини. Прагнення заробити, завоювати, залюбити та заграти щастя. Гра як феномен людського буття. Людина як символічна істота.

ТЕМА 4. Філософська психологія

Архаїчна, філософська та наукова психологія: проблема розгалуження. Головні лінії в філософській психології: атомізація та єдність. Концепція соборності свідомості. Головні поняття філософської психології: душа, психіка, суб'єкт. Душа-психея, душа-психіка, душа-суб'єкт: спільне й відмінне. Душа-суб'єкт: душа як суб'єкт практичної дії. Різноманіття концептуалізацій суб'єкта в сучасній філософії.

ТЕМА 5. Нарис історії філософської психології

Філософські аспекти архаїчних уявлень про душу. Антична філософська психологія: душа як сутність людини, в'язень тіла, ентелехія, тощо. Особистість і метафізика «душевних

глибин». Раціоналістична та емпірична філософська психологія. Перцепція, апперцепція, трансцендентальна апперцепція. Граматика суб'єкта за Ф. Ніцше. Психологічні аспекти філософської антропології. Ordo amoris та душевний склад людини. Екзистенціалістська філософська психологія та психотерапія.

ТЕМА 6. Структуралістська антропологія та шизоаналіз

Людина в контексті структуралістської думки. Абстрактність як ізолюваного індивіда, так і раболіпної людини маси. Ідеологія та міфологія. Феномен колективного тіла. Мовний характер несвідомого за Ж. Лаканом: *несвідоме структуроване як мова*. Насолода сенсом (*jouis-sens*). Машина бажання: суб'єкт, машини-органи, тіло без органів. Ретериторіалізація та детериторіалізація. Суб'єкт надлишку як форма протистояння фетишизму. Шизомолекула як номадична сингулярність. Р. Салецл про демократію як бажання небажання бути абсолютною владою. А. Зупанчич про кризи сублімації.

Розділ 2. Сучасна філософська антропологія

ТЕМА 7. Дуальність людини та доля гуманістичних цінностей

Дуальність, бінарність, діхотомічність. Усвідомлення двоїстості своєї природи як фундаментальна подія в житті людини. Типи дуальності. Серце як осередок душевного та духовного життя людини. Деконструкція бінарної опозиційності. Критика фаллогонтеоцентризма. Недоторкане золоте правило двоїстості Ж. Бодрійяра. Людське, тваринне, рослинне. Від дуальності до ризому, поліверсії.

ТЕМА 8. Образ-концепт постлюдини

Від людини до постлюдини через надлюдину. Остання людина за М. Бланшо. Від Життя, Праці, Мови до Смерті, Бажання, Закону. Складаина суб'єктивації: між стратою та стратифікацією. Кінець людини в її телосі за Ж. Дерріда. Пароксітон людського за Ж. Бодрійяром. Сучасна техніка як психопротез. Неочевидні просторові моделі постлюдського. Провал проекту постлюдини через неможливість радикальної десублімації за С. Жижеком. Головні риси *постпостмодерної* антропології: від ситуативності до подієвості. Камп: постсучасний дендизм. Субверсивний потенціал постглобаліста. Постінтелектуал. Різноманіття проявів *постпостлюдського*.

ТЕМА 9. Філософська антропологія спекулятивного реалізму та об'єкт-орієнтованої онтології (ООО)

Душа-об'єкт в контексті спекулятивного реалізму. Можливість думки поза мисленням. Об'єкт-орієнтована онтологія: реальні та чуттєві об'єкти та якості. Психологічні аспекти глибинної екології Т. Мортонна. Не-присутність гіпосуб'єкту. Акселераціонізм. Спекулятивний постгуманізм.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього го	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб.	інд.	с. р.	л		п	лаб.	інд.	с. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Назва												
Разом за розділом 1	24	12	12				66	4	2			60
Розділ 2. Назва												
Разом за розділом 2	16	8	8				52	2	2			48
Усього годин	120	20	20			80	118	6	4			108

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин

1	<i>Шелер М.</i> Положення людини у космосі	4
2	<i>Тейяр де Шарден П.</i> Феномен людини	4
3	<i>Гейзінга Й.</i> Homo ludens. Досвід визначення ігрового елемента культури	2
4	<i>Нансі Ж.-Л.</i> Тіло, мова	2
5	<i>Дельоз Ж.</i> Критика і клініка. <i>Турньє М.</i> П'ятниця, або життя дикуна.	2
6	<i>Дерріда Ж.</i> Цілі людини	2
7	<i>К. Хейлз</i> Як ми стали постлюдством	2
8	<i>Харарі Ю.</i> Homo Deus. За лаштунками майбутнього	2
	Разом	20

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Опрацювання лекційних матеріалів	20	28
2	Підготовка до семінарських занять	20	28
3	Підготовка до контрольних робіт	20	24
4	Підготовка до іспиту	20	28
	Разом	80	108

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальне поглиблення знань з курсу пропонується через опанування наступних завдань:

Будь ласка, поясніть смисл наступного висловлювання та висловіть власну думку щодо нього:

1. М. Шелер вважав, що головне в людині – не життя, але переживання. Він писав: «найбільш важким здається відділити зміст переживання й повноту того, що розкривається в ньому й тільки в ньому, ... від простого життя, яке проживається й яке у вигляді мертвих супутніх явищ або осадку можна спостерігати як так звані «психічні переживання». Які техніки цього відділення ви знаєте?

2. «Людина – не статичний центр світу, як він довго вважав, а вісь та вершина еволюції, що набагато прекрасніше» – писав П. Тейяр де Шарден. Як ви розумієте сутність динамічного антропоцентризму?

3. Як ви розумієте наступну думку Ф. Ніцше: «Ті, хто більше над усе любили надлюдину, завжди завдавали їй найсильнішого болю; подібно усім, хто любить, вони вимагали від неї неможливого». Які зміни відбулися з того щодо людини?

4. «Головне – це людська особистість, – писав А. Печчеї, – вона важливіша за будь-які справи та будь-які ідеї, бо всі вони без людей нічого не варті. А головне в кожному з нас та в нашому житті – це узи любові; адже тільки завдяки їм наше життя перестає бути стислим епізодом і набуває змісту як частина вічного». Як можна перекласти цей вислів мовою теорії особистості?

5. М. Бубер писав: «любов не властива Я таким чином, щоб Ти було лише її «змістом», її об'єктом; вона між Я та Ти. Той, хто не знає цього всією своєю істотою, не знає любові, хоча й може пов'язувати з нею ті почуття, якими вона насолоджується, які вона переживає, зазнає, висловлює. Любов є впливом, що охоплює увесь світ». Чи є будь-які відносини між згаданими двома типами любові?

6. На думку Е. Левінаса, «загроза варварства буття виходить від більш радикального [ніж природа] зовнішнього, від трансцендентності чужинності іншої людини». Як, на вашу думку, можна усунути цю загрозу?

7. За думкою А. Швейцера, «ідеал культурної людини є не що інше, як ідеал людини, що за будь-яких умов зберігає справжню людяність». Що, згідно з цією точкою зору, розуміється під людяністю?

8. «Наука, мистецтво, релігія, – писав Е. Кассіпер, – живуть у світі власних образів, які не просто відображують самостійні явища, а реалізують різноманітні здібності духу. У кожній із них формуються власне символічні утворення, що не тотожні інтелектуальним поняттям». Як, на вашу думку, взаємодіють дух та інтелект?

9. «У науковому вивченні біосфери, – стверджував В. І. Вернадський, – представлено корінь рішення багатьох не тільки наукових, але й філософських проблем, що стосуються людини». Як можна співвіднести філософсько-антропологічну та натурфілософську проблематику?

10. «Серце, – писав П. Юркевич, – є осередком душевного та духовного життя людини». Як можна розуміти цю метафору? Як, на вашу думку, співвідносяться серце, душа та дух?

11. К. Маркс вважав, що «сутність людини не є абстрактом, властивим окремому індивіду. У своїй дійсності вона є сукупністю всіх суспільних відносин». Як співвідносяться індивідуальне та суспільне в людині?

12. Однодумець Ч. Дарвіна, Т. Хакслі стверджував: «звідки ми прийшли, які межі поставлені нашою владою над природою та природою над нами, до якої мети ми прагнемо – все це проблеми немарніючої свіжості та інтересу, що не зменшується, для кожної людської істоти, яка народилася на Землі...» У чому полягає світоглядна значущість такої постановки проблеми?

13. «Соціальні комплекси архетипового характеру теж мають свою індивідуальну історію, як і особистісні комплекси. Але в той час, коли особистісні комплекси не створюють нічого, крім особистісних пристрастей, архетипи творять міфи, релігії, філософські системи, що характеризують цілі нації та історичні епохи і впливають на них», – стверджував К.-Г. Юнг. На чому базується ця розбіжність між індивідуальною та колективною свідомістю?

14. Е. Фромм дає таке визначення характеру: «Характер у динамічному значенні – це специфічна форма людської енергії, що виникає у процесі динамічної адаптації людських потреб до певного образу життя в певному суспільстві. Характер визначає думки, почуття й дії людей». Чи ви згодні з таким визначенням характеру?

15. М. Босс був впевнений, що «ніхто ще не був в змозі виявити, як дві настільки фундаментальні речі – метафізична життєва сила та бездушна хімічна субстанція – можуть з'єднатися одна з однією для того, щоб утворити таку єдність, як людська тілесність». Виходячи з цього, як він розумів поняття тілесність?

16. На думку М. Фуко, для сучасних суспільств властиве не те, що вони «прирікають секс залишатися в тіні, а те, що вони прирікають себе весь час говорити про нього, примушуючи оцінювати це як таємницю». Чи ви згодні з його поглядом?

17. «Фактично тіло має саму структуру свободи й навпаки: але ні те, ні інше не пропонується – ні в собі, ні в іншому – як причина або вираження цієї структури... Немає «вільного тіла», немає «втіленої свободи». Але від одного до іншого простягається розімкнутий світ» – писав Ж.-Л. Нансі. Якою мірою, на вашу думку, тіло володіє свободою?

18. Модернізуючи ніцшевську ідею надлюдини, Ж. Дельоз стверджує: «надлюдина – це значно менше, ніж зникнення існуючих людей, і значно більше, ніж просто зміна поняття: це явище нової форми». Як ви розумієте сутність образу-концепту форма-Надлюдина?

Залікові питання:

1. Антропологічні повороти в історії філософської думки.
2. Основні віхи розвитку антропологічної проблематики.

3. Вчинок та подія згідно П. Шульцу.
4. Ressentiment за Ф. Ніцше та М. Шелером.
5. Чинники людської відкритості.
6. Ексцентричність людини за Г. Плесснером.
7. Головні риси гендерної антропології.
8. Філософія тілесності.
9. Різноманіття бінарних опозицій.
10. Проблема смерті людини.
11. Топологія та антропологія.
12. Антропологічна проблематика в філософії люблянського психоаналізу.
13. Версіональність сучасного осмислення людини.
14. Різноманіття напрямків трансгуманізму.
15. Філософська антропологія П. Слотердайка.

7. Методи навчання

Навчальна програма курсу передбачає аудиторні (лекційні та семінарські) заняття та самостійну роботу студентів. Попередня підготовка проводиться через вхідний контроль, діагностичне тестування, опитування, ознайомлення або повторення термінології. Під час викладення матеріалу лекцій використовуються наступні методи: презентативний метод, репродуктивний метод, пояснювально-ілюстративний метод, метод проблемного викладу матеріалу, частково-пошуковий метод. Під час проведення семінарських занять використовуються наступні методи: презентативний метод, репродуктивний метод, пояснювально-ілюстративний метод, метод вправ, пошук відповідей на питання, обговорення кейсів. Також можливе використання тренування через спостереження за явищем, питань-відповідей, питань для самоперевірки, обговорень, дебатів, завдань не на оцінку, перегляду фільмів, інтерактивних практичних завдань.

8. Методи контролю

Поточний контроль здійснюється через оцінку знань студентів на семінарських заняттях, які передбачають усні відповіді, виконання репродуктивних і творчих завдань.

Також передбачається самоконтроль протягом семестру через виконання відповідних завдань.

Підсумковим контролем є оцінка залікової роботи, що складається з тестових завдань.

Питання до заліку:

1. Проблемне поле вчень про людину.
2. Головні поняття філософської антропології.
3. Програма пізнання людини М. Шелера.
4. Антропологія та аксіологія.
5. Різноманіття філософсько-антропологічних теорій.
6. Антропогенез як філософська проблема.
7. Атомізація та єдність людини в філософській психології.
8. Душа, психіка, суб'єкт.
9. Перцепція, апперцепція, трансцендентальна апперцепція.
10. Філософська психологія та психотерапія.
11. Структуралістське бачення людини.
12. Шизоаналітична концептуалізація людини та соціуму.
13. Проблема дуальності людського буття.
14. Людське, тваринне, рослинне.
15. Концепції постлюдського.
16. Людська істота в ситуації *пост*постмодерну.

17. Розуміння людини в контексті спекулятивного реалізму та об'єкт-орієнтованої онтології.

18. Постантропоцен в контексті спекулятивного реалізму.

Приклади тестових завдань

1. Філософська антропологія це

1. галузь знання, що міститься на межі між різними дисциплінами
2. це галузь знання, що синтезує досягнення різних дисциплін
3. цілісна наука про людину

2. Людина в її відношенні до світу є

1. стрижневою проблемою філософії
2. об'єктом вивчення філософської антропології
3. проблемою для самої себе

3. Людина як автономне розумне Я розглядається у межах

1. релігійної антропології
2. філософії людини
3. наукової антропології

4. Людина як політична істота вперше розглядається в роботах

1. Протагора
2. Платона
3. Аристотеля

5. Філософська антропологія в широкому смислі це

1. філософія людини
2. філософія людського розуму
3. філософські аспекти науки про людину

6. До філософських антропологів як представників специфічного напрямку в історії філософії належать:

1. Протагор та Сократ
2. М. Шелер та Х. Плеснер
3. Дж. Піко делла Мірандола та М. Фіччіно

7. Особливе положення в космосі людині відводив

1. М. Ландман
2. А. Гелен
3. М. Шелер

8. Принципова відкритість людини обумовлена

1. її богоподібністю
2. її недостатністю
3. її діалогічністю

9. Людину як ексцентричну істоту розглядає

1. Х. Плеснер
2. П. Тейяр де Шарден
3. Г. Хенгстенберг

10. Філософсько-біологічну антропологію як історико-філософський напрямок заснували:

1. М. Бубер і Ф. Хаммер
2. Е. Ротхакер і М. Ландман
3. А. Гелен і А. Портман

11. А. Гелен тлумачив людину як

1. ексцентричну істоту
2. ступінь органічного
3. недостатню істоту

12. Культурфілософську антропологію як історико-філософський напрямок заснували:

1. М. Бубер і Ф. Хаммер
2. Е. Ротхакер і М. Ландман
3. Г. Хенгстенберг і П. Тейяр де Шарден

13. Діалогічна природа людини реалізується через взаємовідносини типу

1. «я – воно»
2. «я – ти»
3. «я – я»

14. Взаємодію процесів антропогенезу та культургенезу можливо описати як

1. бінарну опозицію
2. коєволюцію
3. ототожнення

15. Людина як «потвора и творець» одночасно розглядалася

1. Ф. Ніцше
2. Е. Фромом
3. А. Геленом

16. В контексті філософської антропології геній це

1. творець шедеврів, оригінальних зразків
2. володар духу
3. втілення суб'єктивності

17. У марксистській антропології людина розглядається як

1. істота, що працює
2. економічна істота
3. суб'єкт діяльності

18. До ігрової природи людини привертає увагу

1. Й. Гейзінга
2. Е. Кассіерер
3. З. Фрейд

19. Е. Фінк досліджував

1. феномени людського буття
2. символічні форми людського буття
3. онтологію людини

20. Згідно Б. Раселу, сучасна наука не дає вказівок щодо сутності душі адже

1. невідомою залишається також сутність матерії
2. світ в цілому й душа зокрема складаються не з речей, а з подій
3. немає доказів на користь безсмертя душі

21. У сновидінні Чжуан Чжоу душа це

1. Чжуань Чжоу, якому наснився метелик
2. метелик, якому наснився Чжуань Чжоу
3. можливість розрізнення між Чжуань Чжоу та метеликом

22. В античній філософії душа та ум трактувалися у першу чергу як

1. суб'єктивно-людські
2. об'єктивно-космічні
3. чуттєво-матеріальні

23. *Психеї властивий самозростаючий логос* стверджував

1. Емпедокл
2. Геракліт
3. Сократ

24. *Людина – це її душа* стверджував

1. Сократ
2. Платон
3. Аристотель

25. Підвалини наукової психології пов'язують з творчістю

1. Сократа
2. Платона
3. Аристотеля

26. Відкриття індивідуальної душі приписують

1. епікурейцям
2. стоїкам
3. кінікам

27. Твердження *душа за природою християнка* належить

1. Тертуліанові
2. Августинові
3. Фомі Аквінському

28. Метафізику душевних глибин розробляв

1. Аристотель
2. Тертуліан
3. Августин

29. Поняття «глупоти» Е. Ротердамського стосується

1. серйозне ставлення до «комедії життя»
2. натхнення християнським благочестям
3. «божевілля Христа» за св. Павлом

30. Образ людини-статуї ввів в філософську психологію

1. Ламетрі
2. Конділ'як
3. Кабаніс

31. Б. Паскаль називав дивертисментом

1. розвагу та гру
2. душевну анестезію
3. втечу від себе

32. Визначення *суб'єкт – це жмут асоціацій* належить

1. Г'юмові
2. Лейбницеві
3. Кантові

33. Г. Лейбниць вважав, що психічна монада здійснює

1. перцепцію
2. апперцепцію
3. трансцендентальну єдність апперцепції

34. Згідно з І. Кантом психологія – наука про

1. перцепцію
2. апперцепцію

3. трансцендентальну єдність апперцепції

35. На необхідності відмови від психологізму в філософії наполягав

1. Ф. Ніцше
2. А. Бергсон
3. Е. Гуссерль

36. «Життєвий світ» людини це

1. її повсякденне життя
2. її екзистенційний простір
3. витвір її трансцендентальної суб'єктивності

37. Маргінальні прояви людської сутності досліджував

1. Н. Макіавеллі
2. М. Фуко
3. К. Лоренц

38. Засновниками психоаналітичної антропології були

1. З. Фрейд і К.-Г. Юнг
2. К. Маркс і Ф. Енгельс
3. Е. Канетті та Х. Ортега-і-Гассет

39. Засновниками шизоаналізу були

1. З. Фрейд і К.-Г. Юнг
2. Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі
3. Р. Ленг і С. Гроф

40. Ж. Дельоз скасовує можливість автономного суб'єкта на підвалині

1. безперервності виробництва бажання
2. Іншого як структури перцептивного поля
3. анонімності номадичної сингулярності

41. В семіотичній антропології людина це

1. автор
2. співавтор
3. скриптор

42. Поняттям перверт в сучасній філософській антропології позначається

1. сексуальний збоченець
2. межова природа людини
3. антитеза піднесеній ідеології

43. Двоїстість людської природи пояснюється суперечністю між

1. природним і культурним
2. тілесним і духовним
3. серцем і розумом

44. Усвідомлення людиною двоїстості своєї природи це

1. фундаментальна подія в її житті
2. запорука відчуття людиною своєї покинутості
3. підвалина кризи поняття «людина»

45. Ідеал «благородного дикуна» відстоював

1. Ж.-Ж. Руссо
2. Августин Аврелій
3. З. Фрейд

46. Формулювання «сенса життя» належить

1. Ф. Ніцше
2. М. Шелеру
3. Ж. Дельозу

47. В контексті сучасної філософської антропології влада розуміється як

1. наслідок суб'єкт-об'єктних відносин
2. життєва сила
3. атрибут соціуму та культури

48. Поняття пересічної людини належить

1. М. Хайдегеру
2. В. Бен'яміну
3. П. Слотердайку

49. Людина як істота, що бунтує досліджується

1. А. Камю
2. Ф. Ніцше
3. Х. Ортега-і-Гассетом

50. Дисциплінарний простір це

1. місце формування людини
2. соціальний контекст
3. репресивний простір

51. Ототожнення людини та її мислення відбулося в філософії

1. Р. Декарта
2. Арістотеля
3. К. Поппера

52. Розуміння відносин тіла та душі в сучасній філософській антропології найкращим чином описує вислів

1. «тіло – в'язниця душі»
2. «душа – в'язниця тіла»
3. «тіла й душа ув'язнені один одним»

53. Поняття феноменального тіла запропонував

1. М. Мерло-Понті
2. Ж.-Л. Нансі
3. М. Мосс

54. Ж.-Л. Нансі розумів тіло людини як

1. сукупність означальних
2. поверхню смислів
3. текст

55. Спокуса в контексті філософської антропології це

1. спів-оберт людських сенсів
2. втілення медійної культури
3. форма діалогу

56. Гендерна антропологія вивчає людину як істоту що наділена насамперед

1. біологічною статтю
2. культурною статтю
3. статтю як елементом самосвідомості

57. Метафора серця відображує

1. осередок внутрішнього життя людини
2. здатність людини до любові
3. людську унікальність

58. Кордоцентрична філософська антропологія була заснована

1. П. Юркевичем
2. В. Вернадським
3. Б. Паскалем

59. Ідея боголюдини розробляється

1. в християнській антропології
2. в релігійній філософії
3. в філософії П. Тейяра де Шардена

60. Проблему «смерті людини» поставив

1. Ф. Ніцше

2. М. Фуко
3. Ж. Дельоз

61. Ідея надлюдини з'явилась
1. одночасно з ідеєю людини
 2. запропонована в роботах Ф. Ніцше
 3. з'являлась періодично в епохи антропологічних поворотів

62. Появу трансгуманізму уможливилює
1. розширення меж гуманізму
 2. нова форма існування людської істоти
 3. перехід людини на новий ступінь розвитку

63. Постлюдина це
1. людина майбутнього
 2. втілення ідеалу людини
 3. людина в ситуації постмодерну

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання										Залікова робота	Сума		
Розділ 1						Розділ 2			Контрольна робота, передбачена навчальним планом			Індивідуальне завдання	Разом
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9					
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6		60	40	100

Критерії оцінювання

№ з/п	Види навчальної роботи	Кількість балів
	Розділ 1. Загальні проблеми філософської антропології	
1	Відвідування занять	0
2	Участь в семінарських заняттях	20
	Всього за розділ	20
	Розділ 2. Сучасна філософська антропологія	
1	Відвідування занять	0
2	Участь в семінарських заняттях	20
	Всього за розділ	20
1	Контрольна робота, передбачена навчальним планом	20
	Екзаменаційна / залікова робота	40
	В С Ь О Г О	100

Екзаменаційна робота складається з 10 тестових завдань. Завдання відображують зміст екзаменаційних питань. Максимальна кількість балів за викладення одного теоретичного питання – 4 бали.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90–100	відмінно	зараховано
70–89	добре	
50–69	задовільно	
1–49	незадовільно	незараховано

10. Рекомендована література

Основна література

Монографії:

Досвід людської особи. Нариси з філософської антропології. К., 2001.

Попович М. Бути людиною. К., 2017.

Donceel J. Philosophical Anthropology. N.-Y., 1967.

Mondin B. Philosophical Anthropology, Man: an Impossible Project? Rome, 1991.

Підручники:

Арцишевский Р. А. Філософська антропологія. Луцьк, 2011.

Головко Б. А. Філософська антропологія. К., 1997.

Навчальні посібники:

Загурська Н. В. Історія філософської психології: Комплекс навчально-методичних матеріалів. Х., 2006.

Загурська Н. В. Філософська антропологія: Комплекс навчально-методичних матеріалів. Х., 2003.

Допоміжна література

Барба Е. Паперове кіно. Путівник по театральній антропології. Л., 2001.

Барт Р. Від твору до тексту // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. Л., 1996.

Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть. Л., 2004.

Бодріяр Ж. Фатальні стратегії. Л., 2010.

Больнов О. Філософська антропологія та її методичні принципи // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. К., 1996.

Больнов О. Зустріч // *Ситниченко Л.* Першоджерела комунікативної філософії. К., 1996.

Бубер М. Я і ти. Шлях людини за хасидським вченням. К., 2012.

Вітгенштайн Л. Tractatus logico-philosophicus. Філософські дослідження. К., 1995.

Гайдеггер М. Будувати, проживати, мислити. Х., 1998.

Гейзінга Й. Homo ludens. Досвід визначення ігрового елемента культури. К., 1994.

Дельєж Р. Нариси з історії антропології. К., 2008.

Дельоз Ж., Гібер Е. Живопис розпалює письмо //

https://kontur.media/deleuze_guibert?fbclid=IwAR2M33Z5IJzJTvrVsIt83BdIR-RNL2NvJuBnXB1petgHvo_IdV8lfvt0YP4

Дельоз Ж., Гваттари Ф. Капіталізм і шизофренія: Анти-Едіп. К., 1996.

- Дельоз Ж.* Критика і клініка // *Ї. Незалежний культурологічний часопис.* 2005. № 33.
- Дельоз Ж.* Що таке творчий акт? // https://kontur.media/deleuze_acte_de_creation/
- Дерріда Ж.* Структура, знак, гра в дискусії гуманітарних наук // *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Л., 1996.
- Дерріда Ж.* Письмо та відмінність. К., 2004.
- Дерріда Ж.* Позиції. К., 1994.
- Дерріда Ж.* Цілі людини // *Після філософії: кінець чи трансформація?* К., 2000.
- Джвандзи.* Збірка притч, роздумів та історій із III ст. до н. е. К., 2019.
- Каюа Р.* Людина та сакральне: видання, доповнене трьома додатками, про секс, гру, війну в їхньому відношенні до сакрального. К., 2003.
- Канетті Е.* Маса і влада. К., 2001.
- Клековкін О.* Homo Digital: Формула споживання (Малий органон) // *Художня культура. Актуальні проблеми.* 2019. Вип. 15 (1).
- Коларов Р.* Игри, геймове и пост-теорията // *Български език и литература.* 2007. № 6.
- Лакан Ж.* Бажання, життя і смерть // *Ї. Незалежний культурологічний часопис.* 2005. № 33.
- Лакан Ж.* Двійник // *Ї. Незалежний культурологічний часопис.* 2005. № 33.
- Лакан Ж.* Діалектика бажання і вимоги // *Ї. Незалежний культурологічний часопис.* 2005. № 33.
- Леві-Строс К.* Первісне мислення. К., 2000.
- Леві-Строс К.* Структурна антропология. К., 1997.
- Ліповецьки Ж.* Ера порожнечі // *Ї. Незалежний культурологічний часопис.* 2005. № 37.
- Маркузе Г.* Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства // *Сучасна зарубіжна соціальна філософія.* К., 1996.
- Меясу К.* Після скінченності. Есе про необхідність випадковості. Л., 2024.
- Мерло-Понті М.* Феноменология сприйняття. К., 2001.
- Нансі Ж.-Л.* Тіло, мова // *Ї. Незалежний культурологічний часопис.* 2004. № 35.
- Ніцше Ф.* Повне зібрання творів. Том 6. Людське, надто людське: Книга для вільних умів. Л., 2012.
- Ніцше Ф.* Так казав Заратустра. К., 1993.
- Ортега-і-Гасет Х.* Дегуманізація мистецтва // *Ортега-і-Гасет Х.* Вибрані твори. К.: Основи, 1994.
- Ортега-і-Гасет Х.* Нові симптоми // *Читанка з філософії.* Кн. 6. К., 1993.
- Плеснер Г.* Приводи плачу // *Ї. Незалежний культурологічний часопис.* 2005. № 37.
- Рішар Ж.-П.* Смерть та її постаті // *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Л., 1996.
- Слотердайк П.* Ти мусиш змінити своє життя // *Філософія освіти.* 2014. № 1.
- Слотердайк П.* Ти мусиш змінити своє життя (уривки з твору) // *Філософська думка.* 2015. № 2.
- Тейяр де Шарден П.* Гімн Всесвіту // *Читанка з філософії.* Кн. 6. К., 1993.
- Тейяр де Шарден П.* Феномен людини // *Читанка з філософії.* Кн. 6. К., 1993.
- Турньє М.* П'ятниця, або життя дикуна. Х., 2000.
- Фройд З.* Поет і фантазування // *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Л., 1996.
- Фройд З.* Тотем і табу. Х., 2019.
- Фромм Е.* Втеча від свободи // *Читанка з філософії.* Кн. 6. К., 1993.
- Фуко М.* Наглядати і карати. К., 1998.
- Фуко М.* Великий страх // *Ї. Незалежний культурологічний часопис.* 2005. № 37.
- Фуко М.* Ненормальні // *Ї. Незалежний культурологічний часопис.* 2005. № 37.
- Фуко М.* Що таке автор // *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Л., 1996.
- Харарі Ю.* Homo Deus. За лаштунками майбутнього. К., 2018.

- Хейлз К. Н. Як ми стали постлюдством. Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці. К., 2013.
- Шелер М. Герой // https://shron1.chtyvo.org.ua/Scheler_Max/Heroi.pdf
- Шелер М. Положення людини в Космосі // Читанка з філософії. Кн. 6. К., 1993.
- Brassier R. Prometheanism and its Critics // #ACCELERATE# Accelerationist Reader. Falmouth, 2014.
- Danto A. Nietzsche as Philosopher: An Original Study. N.-Y., 1965.
- Deleuze G. A quoi reconnaît-on le structuralisme? P., 1972.
- Deleuze G. Dialogues (avec Claire Parinet). P., 1977.
- Deleuze G. Foucault. P., 1986.
- Deleuze G. Pourparlers. P., 1990.
- Deleuze G., Guattari F. L'Anti-Oedipe. P., 1972.
- Deleuze G. Le Pli. Leibniz et le Baroque. P., 1988.
- Deleuze G. Logique du sens. P., 1969.
- Deleuze G., Guattari F. Mille plateaux. P., 1980.
- Deleuze G. Proust et les signes. P., 1964.
- Deleuze G., Guattari F. Qu'est-ce que la philosophie? P., 1991.
- Derrida J. Who is coming after the subject? // Topoi. 1988. № 7.
- Cassirer E. An essay on man. An introduction to a philosophy of human culture. New Haven, L., 1945.
- Fink E. Grundphänomene des menschlichen Daseins. Freiburg, 1979.
- Frederiksen M. D. An Anthropology of Nothing in Particular. Winchester, UK and Washington, 2018.
- Graeber D. Fragments of an anarchist anthropology. Chicago, 2004.
- Harman G. L'objet quadruple: une métaphysique des choses après Heidegger. P., 2010.
- Harman G. Object-Oriented Ontology: A New Theory of Everything. L., 2018.
- Massumi B. What Animals Teach Us about Politics. Durham and L., 2014.
- Meillassoux Q. Après la finitude: Essai sur la nécessité de la contingence. P., 2006.
- Meillassoux Q. Le Nombre et la Sirène. Un déchiffrement du Coup de dés de Mallarmé. P., 2011.
- Morton T. Humankind: Solidarity with Non-Human People. L., N.-Y., 2017.
- Morton T., Boyer D. Hyposubjects: On Becoming Human. L., 2021.
- Negarestani R. The Labor of the Inhuman // #ACCELERATE: The Accelerationist Reader. Falmouth: Urbanomic, 2014.
- Ortner Sh. Dark Anthropology and Its Others: Theory Since the Eighties // HAU: Journal of Ethnographic Theory. 2016. Vol. 6. № 1.
- Serteau M. L'Invention du Quotidien. P., 1980.
- Viveiros de Castro, E. Metafísicas caníbales: elementos para una antropología estructural. São Paulo, 2015.
- Watkin Ch. French Philosophy Today New Figures of the Human in Badiou, Meillassoux, Malabou, Serres and Latour. Edinburgh, 2016.
- Zylinska J. The End of Man: A Feminist Counterapocalypse. Minneapolis, 2018.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

- Статті з філософської антропології <https://opac.library.strathmore.edu/cgi-bin/koha/opac-shelves.pl?op=view&shelfnumber=2360>
- <https://www.researchgate.net/search.Search.html?query=Philosophical+Anthropology&type=publication>
- Ресурси з антропології Трінті колледжа <https://www.trincoll.edu/anthropology/web-resources/>

Humanists International https://humanists.international/what-is-humanism/?gclid=Cj0KCQiAi8KfBhCuARIsADp-A57do-4JYw8CCvOC-ap-nKVt4mflpEs47E84Q2yDm0XcKnz7zibC664aAlf-EALw_wcB
Posthumanism Research Institute <https://brocku.ca/pri/resources/>

III. Конспекти лекцій

ТЕМА 1. Предмет та головні проблеми філософської антропології

Предмет курсу, його мета, завдання та структура. Філософська антропологія як область філософського знання про інваріантні (загальнолюдські) усталені природні й соціокультурні властивості людини та культурну мінливість цих властивостей. Філософська антропологія як спосіб розгляду та вирішення філософських проблем у їх «людському вимірі», оцінки значущості людини. Філософська антропологія як цілісний образ людини. Зберігання «меж та границь» цього образу в безмежності буття та досконалості.

Місце філософської антропології в системі філософського знання відносно онтології, гносеології, соціальної філософії, етики, естетики. Міждисциплінарні зв'язки філософської антропології з біологією, етнографією та культурологією. Антропологія та філософія. Відношення філософської антропології до конкретних наук про людину (психології, антропології та ін.). Структура філософсько-антропологічного знання: засади філософської антропології, соціально-історична, структурна, культурна та педагогічна антропології.

Пошук «людського виміру» традиційних філософських проблем. Людина в її відношенні до світу як стрижнева проблема філософії. Спроби визначення людини. Багатоманітність підходів до сутності людини. Основні чинники цієї багатоманітності. Багатоманітність визначень як відображення багатоманітності людського буття та багатогранності образу людини. Homo sapiens та homo sapiens sapiens. Людина як множинна, суперечлива цілісність.

Проблема місця людини в світі. Людина як «мікрокосм». Варіанти вирішення проблеми співвідношення «мікро» та «макрокосму». Людина як об'єкт та суб'єкт цього співвідношення. «Людські виміри» буття світу. Форми буття людини в світі. Персоніфікація буття. Індивід, індивідуальність, особистість, суб'єкт, людина: визначення, розрізнення та порівняння. Проблема типологізації людини. Людина як множинна, суперечлива цілісність.

Людина як мовна та політична істота. «Включена виключеність» голосу зоє в порівнянні з bios за Дж. Агамбеном. Парламент. Особисте як політичне за К. Міллет. Раса, нація, гендер.

Різновиди підходів до людини згідно *Есе про людину* Е. Кассіра: релігійний, науковий, філософський.

Головні поняття філософської антропології. Фундаментальні антропологічні категорії: вчинок та подія згідно П. Шульцу. Пасивний та активний застави. *Містер Ніхто* Ж. Ван Дормалю. Вчинок як самовизначення людини. Поетика та практика.

По-дія як людська спів-буттєвість. Вірність події згідно А. Бад'ю. Подія як подія істини. *Наш Платон*. Відповідальність тіла за мову. Різновиди подій: політична (емансіпаторний ентузіазм), поетична (творче задоволення), математична (концептуальна радість), любовна (щастя, що не зводиться до сентиментальності чи сексуальності). Вірність до розтину безодні в собі. *Людина – це тварина, замкнена за межами своєї клітки*. Валери. Вона непосидлива зовні себе. Формалізований інгуманізм А. Бад'ю. Релігійність трансгуманізму. Людина як безсмертна людська тварина. Людина одночасно людина+ та людина-. Розрив як наслідок лінгвістичного маркування тіл. Людина як не мова, але тканина думки, здатність до істини. Між обожествлінням людського та олюдненням божественного. Від *ні Бога, ні господина до ні Бога, ні людини*. Людина на місці Бога або комунізму за Ж.-П. Сартром. Інгуманізм як умова гуманізму. Відсутність можливості спрощення (*simpliciter*). Режим «Тибетської порнографії». Людність як нескінчення сингулярність істини. «Незацікавлена цікавість». Напруження між милістю і героїзмом. Мистецький афект як сигнал істини.

Зустріч як ключове поняття нашого часу за О. Больновим. Інфляція зустрічі. Педагогічна антропологія та герменевтична педагогіка. Розмова як екзистенційна комунікація. Зустріч як обґрунтована достотність. Перевага зустрічі в порівнянні з переживанням. Існування в зустрічі за К. Бартом. Зустріч в широкому та вузькому розумінні.

Зустріч ядром існування за Т. Метцке. Нещаслива зустріч як фактор психічного розладу за Ф. Шульцем. Р. Гвардіні про зустріч з конкретною ситуацією в педагогіці. Збереження vs. відкритість. Перевага екзистенції кінцевості в порівнянні з осягненням. Критика педагогічного та культурного суб'єктивізму. Зустріч та рух, розвиток. Непередбачуваність зустрічі з аспектами себе. Неможливість уникнути доленосної зустрічі. Примус змінити своє життя за Рільке. Зустріч як випробування та необхідність зберегти самість. Принципова дружність зустрічі. Перевага сутності над особливістю. Подолання екзистенціалізму.

Фундаментальні апофатичні характеристики людини: несводимість, ненапередвизначеність, незаменимість і неповторність, невиразимість. Проект як існування, що передує сутності.

ТЕМА 2. Філософська антропологія як специфічний напрямок

Антропологічні повороти в філософії. Антропологічні мотиви в філософії Л. Фейєрбаха. Буття як суб'єкт і мислення як предикат. Неможливість *Я* без *Ти*.

Систематична теорія людини М. Шелера. Особливе положення людини в космосі. Принцип протилежності життю взагалі. Екстатичний рослинний порив, спрямований зовні, просте туди. Відступність розрізнення чуття та потягу. Потяг та інстинкт. Зарозумілість вкоріненості. Інтелект як наслідок низки проб. Проблематичність людини для самої себе: чому не тварини започаткували зоологію. Людина як пластичний тип ссавця. Дух як відкритість світу та аскет життя. Ідеююча абстракція як сходження в царство чистих сутностей, проникнення в останні підстави буття. Ідеююча абстракція та феноменологічна редукція. Формальна етика та захваченість цінностями. Порядки любові. *Центр актів, в якому дух проявляється в області кінцевого буття, ми хочемо позначити поняттям особистості, радикально відмінним від усіх функціональних центрів «життя», які при розгляді їх зсередини називаються «душевними центрами»*. Рефлексія, творчість як сурогат життя та меланхолія проти пафосу. Переживання та повторне переживання.

Ексцентрична позиція людини в світі за Х. Плеснером. Принципова невизначеність сутності людини. Горизонтальний та вертикальний напрямку людського існування. Ступені органічного та людина. Межа живого тіла як властивість самого тіла. Вчленіння рослини в середовище. Розчинення тваринного в *тут і тепер*. Головні антропологічні закони: природної штучності, непрямой прямої (опосередкована безпосередність), безмісного місця. Сміх як струшене неможливою думкою тіло. Віра як шлях додому. Чому той, хто водиться з духом не повертається? Ворожість культури та релігії.

Філософсько-біологічна антропологія. Ідея ретардації Л. Болька. Визначеність людини власною нестачею згідно А. Гелену. Неспеціалізованість органів та відсутність інстинктивних фільтрів. Відкритість світу як наслідок незахищеності. А. Портман про людину як нормалізованого недоноска. Людина як дезертир, декаданс життя. Людина як мавпа з неврозом у мемах. Культурно-філософська антропологія. Об'єктивацію духу та суб'єктивність як пункт її конденсації та виявлення. Культурне середовище як духовний ландшафт за Е. Ротхакером. Культурне середовище як екзистенційне апріорі за М. Ландманом. Культурна антропологія Е. Кассіра. Релігійно-філософський напрямок філософської антропології. Відкриття свободи, моральності через гріх. Образ та втрачена подоба. Принцип об'єктивності людини як головна теза антропології за Г. Хенстенберга та І. Лотца. Людина як спеція. Ставлення до предмета заради його самості. Зустріч людського буття та буття світу. Дух як онтологічне начало об'єктивності. Тіло як метафізичне слово духа, поєднання духу. М. Бубера та Ф. Хаммер про сутність людини як її відкритість світу в любові. Реалізація людської сутності у діалозі. Головне слово *Я–Ти* як умова істинної співлюдяності. Нелюдськість головного слова *Я–Воно*. *Ти* як Бог. *Все справжнє життя – це зустріч*. Взаємозустріч. Осмисленість зустрічі поза часом і простором. Зустріч як подарунок і милість. Н. Когартен про перевагу зустрічі над творчістю. Можливість раптового переляку від зустрічі. Ласка як наслідок зустрічі.

Феномен людини за П. Тейяром де Шарденом. Панпсихізм. «Точка Омега» як боголюдина та фінальна мета еволюції. Ноосфера. Тангенціональна, раціональна та радіальна енергії. Прийдешні тоталізація та аморизація.

ТЕМА 3. Людина як творець та витвір культури

Взаємозв'язок антропогенезу та культурогенезу. Генно-культурна еволюція. Феномен коеволюції за Ч. Ламсденом і Е. Уілсоном. Особливості розрізнення кольорів в давньогрецькому, ескімоському, японському та інших мовах. Головні гіпотези походження людини.

Трудова теорія антропосоціогенеза. *Роль праці в процесі перетворення мавпи в людину з Діалектики природи* Ф. Енгельса. *Труд створив людину*. Труд як доцільна діяльність. Інстинктивність діяльності тварин. Діяльностний підхід до антропогенеза. Роль знарядь праці у формуванні людини. Поява свідомості та мови в процесі спільної трудової діяльності. Критика трудової гіпотези в *Алгоритмах історії: прощання з Марксом* В. М. Вільчека. *Яким чином пралюдина могла щось вигадати, винайти, відкрити, не вміючи придумувати, винаходити, відкривати і рішучо нічого не вигадуючи, не вигадуючи і не відкриваючи*. Т. Роззак про палеотаумічну еру. Передування містичних видінь, мандали, священного вогню, поклоніння зіркам, золотої гілки знаряддям, колесу, вогню для приготування їжі, календарю, посоху пастуха і царському скіпетру. Критика ролі знарядь праці Л. Мемфорда: *Платону подібне визначення здалося б дивним, оскільки він приписав сходження людини з первісного стану в рівній мірі як Марсу і Орфею, так і Прометею і Гефестові, богу ковалю*. Первісність перетворення самої людини, її роблення з самої себе.

Психоаналітичне тлумачення проблеми походження людини. Тотем і табу як фактори антропогенезу. Амбівалентність психіки як сутнісна ознака людини. Совість та свідомість: поняття гріха в культурі. Проблема «незручності культури». Значення приборкання вогню. Антропологічна критика виходження з фетішизму.

Гра як засада формування людини та ігровий характер культури. Багатоманітність версій ігрової концепції культури. Ігри тварин та людські ігри: спільне та відмінне. Людська гра між можливим та реальним. Змістовна та смислова функції гри. Асиміляція гри сакральною сферою. Принципова безцільність гри. Гра та смерть, труд, володарство, любов згідно Е. Фінка в *Головних феноменах людського буття*. Хибність уявлень про гру як навчання чи сон. *Ще ні, вже ні, ніколи більше* гри у взаємозв'язку з іншими феноменами. Вільний час гри. Гра насамперед самим собою. Гралища як засоби гри. Безтурботність як турбота. Ігрове та комічне. *Fire play*. Гра як вихід з теснини суто людського. Саморозуміння гри. Прагнення заробити, завоювати, залюбити та заграти щастя. Символічність гри в її сповіщенні.

Людина як символічна істота. Віталізм І. Юкскюля та філософія символічних форм. Символізація як спроба подолання людської недостатності. Сигнали та символи. Значення спроможності людини до створення мережі неінстинктуальних зв'язків. Культура як процес послідовного самозвільнення людини. Символічне як «узагальнений інший». Е. Канетті про здатність людини до перетворення як фактор еволюції. Передчуття, перекинення та перетворення. Фігура та маска як кінцеві продукти перетворення. Зворотне перетворення та заборона на перетворення.

Статевий відбір, що перетворює *хто* у *що*. Роль контрсугестії в еволюції за Б. Поршневим. Інволюція та деградація за М. Кремо, А. Беловим та ін.

ТЕМА 4. Філософська психологія

Архаїчна, філософська, наукова та практична психологія: проблема розгалуження. Специфіка філософської психології. Філософська психологія у широкому та вузькому смислах: вчення про людину та філософський напрямок. Описова та пояснювальна психологія за В. Дільтеєм. Головні лінії в філософській психології: атомізація та єдність. *Ми увесь час ходимо по колу: розум – це еманация тіла та тіло – винахід розуму*. *Звісно, це не*

може бути цілком вірним, і нам доводиться звертатись до чогось, що не становить ані тіло, ані розум, і з чого й те, й інше може розпочинатись. Б. Рассел.

Душа людини згідно С. Л. Франку. Критика емпіричної психології без душі, усеруйнуючого кантіанства та ін. Необхідність звернення до самого ядра, самої властивості душі. Неможливість вивчення душі напряду та опосередковане вивчення душі через любов та творчість. Метод самоспостереження. Філософська психологія як наукове самопізнання людини. Стихія душевного життя. Душа в зв'язках і відношеннях. Формуюча сила конкретного душевного життя. Конкретне душевне життя як проміжна сфера буття, потенція. Метафізичний реалізм С. Л. Франка.

Часопис *Питання філософії та психології*. Заклик «здути попіл з тліючих вугіллів» питання про свідомість та душу С. Н. Трубецького. Концепція соборності свідомості. Соборність і кафоличність. Колективна свідомість і колективне несвідоме. Світова душа та універсальна чуттєвість.

Головні поняття філософської психології: душа, психіка, суб'єкт. Душа – нематеріальна життєва сила, сутність, якої властиво усвідомлювати, мислити, відчувати і вільно діяти. Самосвідомість як осередок душевного життя.

Психіка – сукупність складних процесів і явищ, пов'язаних з роботою центральної нервової системи, насамперед головного мозку; специфічний аспект життєдіяльності тварин і людини в їх взаємодії з навколишнім середовищем, тобто це властивість високоорганізованої матерії (клітин мозку) адекватно реагувати на явища навколишнього середовища в інтересах даного організму.

Суб'єкт – людина, консолідована група, суспільство чи людство в цілому як носій діяльності, свідомості та знання, що впливає на протиставлені йому пізнанні або перетворюючі об'єкти зовнішнього світу.

Достовірний картезіанський суб'єкт мислення. Трансцендентальний суб'єкт І. Канта як вище основоположення апріорних синтетичних суджень, інваріантне ядро пізнання, що забезпечує його єдність. Феноменологічний суб'єкт як чиста свідомість в єдності її рефлексивних і дорефлексивних процесів, інтенціональні установки якого вносять індивідуальний сенс в буття об'єктів. Суб'єкт як суб'єкт Ж. Лакана. Інтерпелляція як процес впливу ідеології на окремого суб'єкта як ефект цього впливу згідно Л. Альтюссеру. Душа-суб'єкт за М. Фуко. Душа як суб'єкт практичної дії. Душа як керівниця тіла: (*chresis*). Концентрація та терпіння. Суб'єкт як присутність для себе, вправа та підтвердження, свідомість себе, відношення до себе. Суб'єктивізація як нескінченна об'єктивізація себе собою.

Суб'єкт як місце, (за)мість, Da-sein за Ж. Дерріда. Єкт як суб'єкт, об'єкт, проект. Від хто до що (процес, текст та ін.) за Ж.-Л. Нансі. Воно деконструюється. Ж. Дерріда про того, хто запитує та те, що відповідально без автономії до появи можливості формулювання питання. Після чи до суб'єкту? Суб'єкт як незводимість до себе. Суб'єктиль. Ефект суб'єктивності. Можливість переходу між вкинутим та впавшим. Спротив іншого суб'єктивізації і навіть роботи скорботи. Принципова закритість суб'єкту

Суб'єкція як процес становлення субординованою владою та водночас процес становлення суб'єктом за Дж. Батлер. Суб'єкт-в-процесі Ю. Крістєвої. Аб'єкт. Дразливий суб'єкт як відсутній центр нестабільної політичної онтології, спроба заповнити або скрити нестачу ідеології згідно С. Жижеку. Дезоб'єктивізація істини та суб'єкту за А. Бад'ю. Суб'єкт без об'єкту як віднімання, місце суб'єкту істини. Принципова позбавленість суб'єкта об'єкта та об'єктивність як об'єкт-об'єктний дует за П. Слотердайком. Від суб'єкту як виділеного спостерігача до суб'єкту як конструкту. Свавільні (*willful*) суб'єкти як ті, що відмовляються бути щасливими та радіти за Сарою Ахмед. Феміністки-кайфоломниці (*feminist killjoy*).

ТЕМА 5. Нарис історії філософської психології

Специфіка архаїчних уявлень про душу. Тілесна душа як уособлення життєвих процесів людського організму за В. Вундтом. Різноманіття душевних топосів.

Діафрагма як френія в міфологічному та раньофілософському контекстах. Вільна душа як нематеріальна частина людського ества. Е. Тайлор про тимчасове та остаточне залишення тіла душою. Філософські аспекти шаманських уявлень про душу. Ініціація та ініціатива. Свита. Цейнтсак. О. Шпенглер про принципову різницю розумінь душі в культурах. Нефеш (дихаюча, зітхаюча) як підтримуюча в тілі життєвий процес сутність людини. Кошерність нефеш. Руах (дух). Атман.

Давньогрецькі та давньосхідні уявлення про душу: компаративістський аналіз. Метафора метелика Чжуань-цзи. *Одного разу Чжуан Чжоу наснилося, що він метелик, щаслива метелик, яка радіє, що досягла виконання бажань, і яка не знає, що вона Чжуан Чжоу. Раптово він прокинувся і тоді з переляком побачив, що він Чжуан Чжоу. Невідомо, Чжуан Чжоу снилось, що він метелик, або ж метелику снилось, що вона Чжуан Чжоу. Але ж між Чжуан Чжоу і метеликом, безсумнівно, існує відмінність. Це називається перетворенням речей.* Дзен та ЕСТ В. Ерхарда. Провокаційні терапія Ф. Фареллі.

Міфодрама та казкотерапія. Принц/есса та цар/иця. Міф про Психею. Перше проголошення безсмертя душі. Психея та Амур: душа та любов. *Не дивись, а то не побачиш.* Етапи розвитку Психеї. *Психея, стань безсмертною. Нехай ніколи Купідон не відлучається з обіймів твоїх та хай буде цей союз навіки-віків.* Баубо та Психея. *Аленька квіточка* С. Аксакова. Душі у вигляді кровоссальних метеликів. Порядки любові Б. Хелінгера.

Передфілософські уявлення про душу. Одушевленість космосу та індивідуальні душі як частини космічної душі. Душа як число 7 (3+4) за Піфагором. Душа як сутність людини за Сократом. Тіло як могила, в'язниця душі за Платоном. Сома та сема. Тіло як не арифметичне, а органічне майно душі (рука кіфареда). Душа як двійник. Род замість душі та аніма/анімус. Наділення душею та жіночим родом того, що породжує (олива, оливка, але оливкова олія – середнього).

Тертуліан про християнську природу душі. Критика культури душі. Оріген Олександрійський про прохолодність психе та жар розуму. Особистість і метафізика «душевних глибин» в філософії Августина Аврелія. *Величний Господь, й бачить смиренного, а зверхнього Він пізнає здалека, але наближається лише до слухняних; зверхники само далекі від Тебе, хоча б і визнали вони всі зірки на небі і все піщинки в морі, простежили і виміряли шляхи світил. Велика таємниця – людина, у якого Тобою «волосся на голові пораховано». Втім, легше порахувати волосся його, ніж почуття і потяги серця. Душу, що не приліпилася до непорушної істини несе і кружляє, жбурляє з місця на місце бурхливий вихор слів і суджень, застеляючих від неї ясне світло істини.* Розум як погляд душі. Леві Р. Брайант про особистість, яка на відміну від індивідуальності не міститься в класі, ряду, спільності. Актуалізація особистості з трансцендентного поля. Потенціальний (пасивний) та активний (інтелектуальний світ божественного походження) розуми за Фоною Аквінським. Інтелігенція як простий акт схоплення, здатність в силу неспівпадіння актів буття та пізнання. Інтелект як активна здатність в силу нематеріальності. Томістські уявлення про інцест. Початок *Суми теології* Аквіната доказами буття Бога, а *Путівник душі до Бога* Бонавентури – молитвою. Душа як двер у вічні луки. Алхімічна психологія. Джерельні духи за Я. Беме: терпкість або сліпа воля; гіркота або жало, тобто рух, тяжіння; страх; темний вогонь; світло або любов; звук або тон; сутність або тілесність, що позначає повноту здійснення і перетворення всіх якостей і народження природи.

Вплив розвитку анатомічних досліджень труб на становлення новочасової філософської психології. Мисляча та протяжна субстанції: рефлекс і рефлексія за Р. Декартом. Емпіричний та трансцендентальний суб'єкти: відчувати та мислити афект. Фізіологія як фізика. Шишковидна залоза як топос сходження субстанцій. *Пристрасті душі* як межа дії метафізичного методу. Активність тіла та пасивність душі у пристрасті. Незалежність пристрастей від волі. Пристрасть як підґрунтя припису речам незалежного існування та бажання їх. Маска, що скриває піт на обличчі. Захоплення, з-дивування як єдина позитивна пристрасть згідно Р. Декартові. Скрадення контурів коханого.

Душа як монада в метафізиці Г. Лейбніца. Психичність монади. Агрегація монад. Миттєва організація нової тілесної оболонки душою-монадою. Мала перцепція як внутрішній стан монади та апперцепція як свідомість або рефлексивне пізнання цього стану. Апперцепція як відчуття, що сприйняте свідомістю, джерело думки про Я. Апперцепція – психічні процеси, що забезпечують усвідомленість сприйняття, а також залежність сприйняття від минулого досвіду і запасу накопичених знань і вражень, від змісту і спрямованості (цілей і мотивів) його поточної діяльності, від особистісних особливостей (почуттів, аттітюдів, тощо). Барочна алегорія замість символу. Барокко як регуляція душі через споглядання тіла за Ж. Лаканом. Спонтанність і алеаторичність. Сенс в дурницях, вигадках, кишенні дірок, прожилках мармуру, пилу натовпів, подвійному віялі. Спонтанний спів душі акордами, згідно якому сгинається текст та гармонія як його оболонка. Кібербарокко.

Душевні пристрасті як підвалина дивертисментів за Б. Паскалем. Дух витонченості та дух геометрії. Соціальна психологія Дж. Віко. Гетерогенізація цілей. Антропоморфізм непізнанного. Фігура протоВолодаря, глави сім'ї (*familiae*), а згодом нації, власника протоРабів (*famuli*), що відображають їх славу, славу про них в полі герба роду. Ріст чутки (*fama*) в міру віддалення й зменшення в присутності. Чутка-щитотримательниця. Заклик Вергілія повалених щадити та валити гордовитих.

Неможливо, щоб хтось сприймав, не сприймаючи, що він сприймає. Дж. Локк. Відмова від встановлення сутності душі.

Ментальна географія та феноменологічні дедукції Д. Юма. *Починаючи спостерігати себе, своє я, я ніколи не визнаю його окремо від одного або декількох сприйнять; я взагалі нічого не усвідомлюю, крім сприйнять. Отже, сукупність їх утворює я. <...> Ум – це вид театру, де різні сприйняття послідовно є нам. Порівняння з театром не повинно вводити нас в оману. Це – тільки послідовні сприйняття, які утворюють розум, ми не маємо ні найменшого уявлення про місце, де розігруються ці сцени, і про матеріал, з якого вони створені.* Ототожнення сцени та вистави, що не займає місця в суб'єкті.

Образи застиглих душі й тіла в філософії та Е. Кондил'яка. Людина-статуя. *Якщо ми піднесемо статуї троянду, то по відношенню до нас вона буде статуєю, що відчуває троянду. Але по відношенню до себе вона буде просто самим запахом цієї квітки. Неможливість досягти об'ємності запаху та хтивості. Хтивість починається з дотику до самого себе. В порядку гріхів те, що згодом стане статуєю Кондильяка (сексуальної статуєю Кондильяка, якщо хочете), заявляє про себе, не стаючи ароматом троянди, але торкаючись до свого власного тіла.* Фуко М. Подальший запуск відчуттів.

Доказ І. Канта безсмертя душі через її простоту. Душа як субстанція. *Під душею слід розуміти лише здатність підсумовувати дані уявлення та створювати єдність емпіричної апперцепції (animus), а не субстанцію (anima) у її повністю відмінній від матерії [розсудкової] природі.* Вода шлуночків мозку як місце душі та чинник її динамічної, але не механічної організації, не математичного, але хімічного (розчинюючого різновиди матерії) розподілення простору. Душа як абсолютне Я локальної тимчасової присутності, якому відповідає неможливе число $\sqrt{-2}$. Принципова безумність душі.

Темні уявлення. Природжений синтез апперцепції. Трансцендентальна апперцепція – апріорне єдність самосвідомості, що становить умову можливості будь-якого знання. Відрізнення трансцендентальної апперцепції від емпіричної апперцепції, єдності, що характеризує емпіричне Я і становить у віднесенні складного комплексу станів свідомості до якогось Я, як його центру. Розклад головних пізнавальних здібностей: 1) початкова єдність апперцепції, або розум з його інтелектуальним синтезом, 2) чиста (трансцендентальна) уява з образним синтезом, 3) темпоральний синтез схоплювання, 4) внутрішнє почуття та його апріорна форма – час, 5) зовнішнє почуття з простором як його апріорної формою і матерією відчуттів, що виникає внаслідок аффіціювання чуттєвості (трансцендентальним) предметом. Сумніви в можливості наукової психології. Я, як істота, що мислить, становить предмет внутрішнього відчуття та називаюся душею; те, що становить предмет зовнішніх

відчуттів, називається тілом. Тому термін Я, як істота, що мислить, означає вже предмет психології, що може називатися раціональною психологією, якщо я хочу знати про душу тільки те, що може бути виведено незалежно від будь-якого досвіду (що визначає мене точніше та *in concrete*) з поняття Я, оскільки воно наявне у будь-якому мисленні. Здатності душі до сприйняття чуттєвих даних та надавати рушійної сили як предмет суперечки медичного (анатомія та фізіологія) та філософського (психологія та метафізика) факультетів.

(Анти)психологізм Е. Гуссерля. Автентичність за Ж.-П. Сартром – вільне становлення, заперечення будь-якої наявної дійсності, спонтанний вихід за власні межі, повнота відповідальності за власні дії. Дазайн-аналіз. Екзистенційний невроз за В. Франклом. *Будучи одночасно втечею і кидком вперед, відмовою і здійсненням, проект утримує в собі і викриває долаєму, відкидаєму реальність, в тому самому русі, яким вона долається.* Турбота як терапія падіння, занедбаності, похvatності. *Koinonia* як екзистенційна єдність модусів буття за Л. Бінсвангером. Психози як форми буття-в-світі. Буття собою. Екзистенціали просторового буття, темпоральності буття, настрою (налаштованості), тілесності за М. Боссом. Крузадерство (ідеологічний авантюризм), нігілізм та вегетативність як форми екзистенційної патології за С. Мадді.

ТЕМА 6. Структуралістська антропологія та шизоаналіз

Структуралізм як сукупність підходів, міждисциплінарний інтелектуальний рух 1950–1970 рр. Вихід структуралізму з академії та захоплення літератури, політики, медіа. Структура як теоретична модель, яка функціонує несвідомо або не може сприйматися емпіричним чином. Визначення структурою форми об'єкта, що вивчається, як системи, яка складається з відношень між її елементами. Рішуча відмова від історичного та темпорального (діахронія) вимірів та формалістський підхід до структури.

Курс загальної лінгвістики Ф. де Соссюра. Знак як базовий елемент мови. Двоїста природа знаку, який включає поняття (означальне) та акустичний (фонетичний) образ (означуване). Зв'язок знаком не речі та імені, але означального та означуваного. Відмінності значення слова в різних мовах та умовність перекладу. Sheep співіснує в системі понять з mutton, в той час як mouton відноситься до обох понять (тварина та м'ясо).

Довільність або умовність зв'язку між означуваним та означальним і незалежність мови від зовнішнього світу (референта). Знак як єдина сутність, але скоріше негативна. Властивості знаку – значущості або значення – визначаються не змістом чи досвідом, а проявляються у відношеннях розрізнення – між означальним знаку та усією рештою означальних мови, між означуваним знаку та іншими означуваними. Оскільки значення породжуються через розрізнення, то мова – це система чистих розрізень, *форма але не субстанція*.

Сукупність знаків створює закритий концептуальний простір, замкнену та абстрактну систему мови, у якій усі взаємопов'язане. Предмет лінгвістичної науки становить мова, а не мовлення – індивідуальне використання мови говорючим, тобто опозиція загального та часного. Ціле не зводиться до суми його частин, а елементи мови визначаються один через одного. Переформулювання поняття частини та цілого, що дозволяє уникнути вибору між цілим та частинами, кожна з яких становить ціле. Семіологія як метафізика, наука про знакові системи, елімінує з аналізу суб'єкта мови та психології і навіть смислу внаслідок того, що мова не розглядається як функція говорючого.

Структурна лінгвістика пражської лінгвістичної школи (Р. Якобсон) має на увазі мову як структуровану єдність та функціональну сполучну ланку між природою та культурою, природничими науками та науками про людину. М. Трубецький ввів бінарні опозиції та фонологію, що розглядає ознаки звуків, які визначають смислорозрізнення.

Ж. Дюмезіль запропонував модель «тричасткової ідеології» індоєвропейських народів: сакральне, влада, жерці; фізична сила, війна, війни та родючість, багатство, трудівники.

К. Леві-Стросс відкидав як філософську абстракцію, так і емпіризм. Суперечливість структури трактувалася і як гідність, статус коливався між онтологічним та епістемологічним. Структура не винаходиться, але виникає лише у концепції як її принцип. Структура – це несвідоме трансцендентальне *Cure ta prіготоване*, порожня рамка, яка відноситься не к змісту, а стосункам між елементами. Структури найкраще видно у міфах як основі історії культури. Оскільки міфи різних культур мають схожість, існують універсальні структури, загальна логіка конституювання міфів. Як і мова, міфи структуровані на основі бінарних опозицій і складаються з міфем («великих конститутивних одиниць», речень чи частини речення – адаптація фонем з моделі Р. Якобсона). Бінарні опозиції – сирий і приготований, сухий і вологий, містяче і вміст, порожній і наповнений, зовнішній і внутрішній. Міфи використовують «знаки», щоб сформувати, опосередкувати та трансформувати опозиції. Структура міфів порівнювалася із музикою – сама композиція *Міфологік* вочевидь посилала до тетралогії Вагнера. У *Первісному мисленні* зрівнюється магічне мислення, тотемізм, міфи та наука оскільки вони надають цілісне бачення світу, здатні на класифікації, аналогії та узагальнення. «Первісне» мислення навіть мало переваги, воно зверталось до забутого наукою символізму (метафора, метонімія). Усувається різницю між науковим дослідженням і пізнаванням предметом, опис міфів тепер розглядалось як різновид літератури, «міф про міф». Заборона інцесту визначає умову можливості суспільства – принцип реципрокності чи взаємності, що виражається в обміні жінками, дарами та мовленевими повідомленнями; реципрокні відносини наділяються змістом і стають символічними. Чотири умови структури: системність, зміни у одному елементі призводить до зміни решти; приналежність до «групи перетворень», кожна з яких відноситься до одного і того ж типу; передбачуваність наслідків змін у елементах; охоплення всіх явищ, що спостерігаються.

Використання К. Леві-Строссом лінгвістичних та математичних моделей в антропології для аналізу систем спорідненості та міфів. Лінгвістика як наука у сенсі природничих наук. Він мріяв зробити антропологію точної наукою й те водночас він прагнув привнести у яких мистецтво і невдовзі відмовився претензій на науковість. К. Леві-Стросс активно використовував метод вільних асоціацій і дотримуючись французької літературної традиції (Руссо, Пруст), він включав особистий досвід у свої моделі, часто перетворював уможливлені ідеї на факти. *Ми приймаємо кваліфікацію естета, оскільки вважаємо, що кінцева мета наук про людину не в тому, щоб конституювати людину, а в тому, щоб її розчинити.*

За Ж.-П. Сартру структуралізм зневажав людину, прирівнявши її до комахи і перетворивши на статичний, позачасовий об'єкт. Суб'єкт був епістемологічною перешкодою, а перехід від міфу до філософії – «давньогрецьке диво» – вважався лише випадковістю. Але К. Леві-Стросс був одержимий ідеєю становлення, він визнавав множинність темпоральностей (режимів історичності). Як зазначав Е. Гідденс, К. Леві-Стросс поділяв час та історію, оборотна течія часу дописьменних («холодних») культур відрізнялась від історії як лінійної послідовності соціальних змін у сучасних («гарячих») суспільствах. Для П. Рікера абсолютний формалізм К. Леві-Стросса не враховував свободу волі, питання моралі, етики та дії. Але саме структуралістські ідеї стали підґрунтям для *cultural studies*.

Структуралізм Р. Барта. Особливості вивчення сучасних міфів. Абстрактність як ізолюваного індивіда, так і раболіпною людиною маси. Метафора тканини суспільних взаємодій. Ідеологія та міфологія. Автор-функція за М. Фуко. Філософ в дії (*in actu*).

Семіологія як наука про знаки та лінгвістична критика культури за Р. Бартом. Позаісторизм семіології. *Структуралізм як «діяльність імітації» (або мимесиса)*, яка не копіює зовнішній світ і перебуває поза межами раціоналізму і реалізму. Від осягнення смислу до виявлення логіки його виникнення. Перевага знаків перед структурою. Будь-які об'єкти культури та людської діяльності як знаки. Знаки як система розрізень та відносин. Зловживання знаками як ідеологічний «міф». Система моди: реальний одяг, одяг-образ та одяг-описання. Мови та метамови.

Ж. Бодрійяр про екстаз комунікації. Виробництво потреб. Символічний обмін та смерть. Смерть як єдине, що не має споживацької вартості. Фантазм смерті. Ж. Бодрійяр про симуляції як заключний етап розвитку знаку. Ступені розвитку образу. Відображення базової реальності, клас копій (портретна фотографія). Спотворення і маскуванню дійсності, клас функціональних аналогій (резюме або граблі як функціональна аналогія руки). Підробка реальності і приховування безпосереднього відсутності реальності (де більше немає моделі). Знак, що приховує, що оригіналу немає. Власне, симулякр. Повна втрата будь-якого зв'язку з реальністю, перехід знаку з ладу позначення (видимості) в лад симуляції, тобто звернення знаку в власний симулякр. Знак, який не приховує, що оригіналу немає. Гіперреальність як надбудова. Істина споживання полягає в тому, що воно є функцією не задоволення, функцією не індивідуальною, але безпосередньо і цілком колективною. Підхід до симуляції Ж. Дельоза.

Мовний характер несвідомого за Ж. Лаканом: *несвідоме структуроване як мова*. Несвідоме мислить. *Я мислю там, де мене немає, і я там, де вже не мислю*. Допомога пацієнту в мовному опрацюванні душевного досвіду, підключенні його до Символічного порядку, в якому невимовне Реальне як ядро суб'єкта може виражатися не тільки в симптомах, а й зазнати мовної реалізації і стати зрозумілим Уявному (свідомому Я). Назад до З. Фрейда й Б. Спінози. Насолода сенсом (jouis-sens). Вимір сказуємого (dit-mension) як (dimanche) – воскресіння та одичання. Лінгвістерія ляязика, йязика vs. маячні матеми. Фалос як філософське поняття. Нерозв'язність питання з потрібного матеріалу зроблена людина чи ні, чи є він, як кажуть китайці, She-un-ta, «людиною великою», або Sha-ho-uen, «людиною дрібною».

Емпірична психологія стає не тільки обґрунтованою, але детермінованою трансцендентальною топологією. Машина бажання: суб'єкт, машини-органи, тіло без органів (землі – перверзія, деспотії – паранойя, капітала – невроз). Запис виробничих процесів на тілі без органів. *Серед тіл немає причин і наслідків. Швидше, все тіла самі суть причини – причини по відношенню одне до одного і одне для одного*. У масштабі космічного справжнього така єдність називається Долею. Повне тіло (соціус). Кодування та декодування. Ретериторіалізація та детериторіалізація. Параноїдальні, диводійні, холості машини бажання. Суб'єкт надлишку як форма протистояння фетишизму. Трансцендентальне несвідоме. Шизомолекула як номадична сингулярність. Вислизання як спротив. Алеаторика С. Малларме та Ж. Дельоза: *нескінченне випадає з випадку, який ви заперечували та випадок випадає з нескінченного, яке ви стверджували*. Подвійне ствердження. Надлюдина перескакує від однієї сингулярності до іншої і кидає кістку, роблячи завжди один і той же кидок – заново побудований і розчленований в кожному киданні. Сингулярність змушує сингулярні точки розподілятися відповідно до рухливим і комунікуючих між собою фігур, які перетворюють все метання кістки в один і той же кидок (випадкова точка), а цей кидок – в безліч метань. Шизоїдний та параноїдний модуси існування. Параноїк причетний до безсилля детериторізованого знака, який нападає на нього з усіх боків в ковзній атмосфері, але така причетність дає йому ще більший доступ до надвлади позначаючого – в чудовому почутті люті – як господареві мережі, що розповсюджується крізь атмосферу. Параноїяльний деспотичний режим: *вони атакують мене і змушують страждати, але я передбачаю їх наміри, я на крок попереду них, я знав це завжди, у мене є влада навіть у власному безсиллі, «я отимаю їх»*. Від волі до влади до волі до творчості. «*Все, що пишеться, – паскудство*» (тобто, будь-яке зафіксоване або написане слово розкладається на шумові, травні або екскрементальні шматки). Велике Здоров'я.

Геофілософія як людська географія у зашифрованій складині. Шаріння (surveying) у дружбі з простором. Стихійність рефрену корабля. Складина як взаємодія руху та часу. Драпіровка, зупинка часу в тканині як можливість самовираження візуального митця. *Перехрестя видимого та невидимого Ж.-Л. Маріона*. Складини матерії та згини в душі. Афект та афекція. *Прогалина – це тепер уже не ушкодження тканини, а нове правило, згідно з яким зовнішня тканина вивертається, інвагінується і перетворюється в підкладку*. Мрія

розірвати заручення філософа висоти, самотність філософа глибини та парність філософа поверхні. Геракл, Дейл Купер (*Твін Пікс*) і Маулдер/Скаллі (*Таємні матеріали*) як герої поверхні. Нью й травесті у повторенні та розрізненні. Сексуальність як внутрішня здатність вивільнення генітального. Складаина як інвагінація. Протиставлення «генітального» генітальності думки як такої, думці, що приходить із зовнішнього, що є більш віддаленим, ніж весь зовнішній світ, і, отже, більш близьким, ніж будь-який внутрішній світ.

Лакан та Альтюссер vs. Фуко та Хабермаса за С. Жижеком. Воскресіння суб'єкту як суб'єкту нестачі. Первинність суб'єкту в порівнянні з суб'єктивацією. Ототожнення з ім'ям як психоз. Нищівність реального. Ідеологія як останній притулок дійсності за С. Жижеком. Принципова відсутність піднесеного об'єкту ідеології. Жарт про Леніна в Польщі. Невловима спонтанна ідеологія. Пустеля реального та гайдеггерівська «катівня мови». Жажливість реального реального. Розрив символічного та потяг до смерті. *Матеріалізм має на увазі, що реальність, яку я бачу, ніколи не є «цілим», – не тому, що значна її частина вислизає від мене, а тому, що вона містить «сліпу пляму», що вказує на мою залученість до неї.* Чинники звернення до кіномистецтва та анекдотів як джерела ілюстративних матеріалів. Погляд навкис. *Трикутник зустрічає круг.* Жарт про Христа, що уявляє себе великим граком в гольф. Необхідність вже бути усім, щоб стати ніким. Параноїдальність уявлень про існування авторів анекдотів і мемів, більш Іншого ніж Інший. Жарт завжди вже чули.

Р. Салецц про демократію як бажання небажання бути абсолютною владою. Повне невір'я у Великого Іншого як чинник регресії до насильства, зокрема, самокаліцтва. Страх та тривога. Подолання страху через бажану фантазію. *З самого моменту своєї появи сучасна держава зіткнулася з лякаючим завданням менеджменту страху. Бути суб'єктом свого страху і бути суб'єктом закону або держави, зобов'язаним підкорятися державі, як підкоряються власному страху, – по суті, одне і те ж.* Замкнутий круг страху та захисту від страху. Страх як афект суб'єкту. Тиранія вибору: з'ясування того, чого я хочу насправді та втрата невибраного. *Я не зможу любити вас якщо від вас не відмовлюсь.* Модні Імена Батька.

М. Долар про голос між суб'єктом та володарем. Діалектика раба та господина як боротьба за об'єкт *a*, прибавочну насолоду. *Che bella voce.* Мовчазний голос на перетині букви та голосу (письмі) як спротив. *Ніщо є голос-об'єкт, до якого ми прагнемо.* Othing та hing В. Метсона. *Як, ніщо? – Не як ніщо, але ніяк не ніщо.* Лакан Ж. *Потрібно вже бути кимось, щоб досягти абсолютної нікчемності. Бути чи не бути? Ні, дякую.* Істеричний розкол між бажанням і вимогою, що вимагає свого спростування за С. Жижеком. *З першого погляду.* Вибір завжди вже здійснений у минулому, що ніколи не було теперішнім. Реалізований вибір як істина бажання. Мовчання закону у надзвичайному стані. *Перед законом та Мовчання Сирен* Кафки та єврейський анекдот Фрейда за Агамбенем та Доларом: спроба протистояння через удавану глухоту до закону.

Гегелівське дух – це кість як свідоцтво неможливості цілісного суб'єкта. Істеричний матеріалізм. М. Божович про Бога та паноптикон як великого Іншого. Ацефалія та біцефалія. Зіткнення спірітуалізму та матеріалізму. Душа як функція певного органу. Напівакусматичний голос невидимки як втілення влади. Неможливість скритися від себе. Необхідність вибору між насолодою та репутацією. Покарання правдою. Зовнішній вплив тільки розкриває здібності скарбів. Говорять так як вуста якби вони не були органом мовлення. Душа як тілесна організація, машина. Деспотизм органів. Матеріалізм як протиотрута від мізантропії (Ламетрі) та мізогенії (Дідро). Розум ловить себе з полічними.

А. Зупанчич про кризу сублимації як змішення Реального та реальності, що виключає можливість бажання. Сублимація як десублимація. Любов як комедія. Диво любові як смішне диво. Ідеалізація більшого ніж любов. *Eiron:* найкоротша тінь як відсутність подвійності. Ідеологічний тиск після кінця ідеології. Критика акцентування полових розрізень. Насолода не забороняється, а виникає внаслідок заборони. Насолода та Інший. Об'єкт-дезорієнтована онтологія. Людина як менше ніж тварина. Драйв як драйв смерті, розкол, негативність.

Вмерти знов, вмерти по-іншому, вмерти краще за С. Беккетом. Іноземна мова. Рей Брасс'є про травму як відсутнє. Розрізнення як Єдине.

ТЕМА 7. Дуальність людини та доля гуманістичних цінностей

Дуальність, бінарність, діхотомічність. Усвідомлення двоїстості своєї природи як фундаментальна подія в житті людини. Душа та серце як осередки діхотомії. Злиття духовного та плотського в душевному. Серце як осередок душевного та духовного життя людини. Залежність серця від тілесного самопочування людини. Ідея двох сердець. Взаємозв'язок сердечності та унікальності людини. Розвиток «філософії серця». Б. Вишеславцев про серце як центр любові. Серце як центр духовних актів.

Людина між богом та звіром. Природне та розумне начала. Свідоме та несвідоме. Діхотомія природи та культури. Етичні та діхотомії: добре та погане, піднесене та нище, обов'язок і насолода, щастя та страждання, тощо. Значення метафори машини. Гомерівський реалізм та біблейський психологізм за Е. Ауербахом. Психологізація розуму та раціоналізація чуттів. Проблематичність існування «природної людини». Людина в культурі та цивілізації. Форми прилучення людини до культури: дрессура, виховання, освіта, тощо. Божественне та земне в природі людини. Сутність христологічних дискусій. Ідея боголюдини. Філософсько-антропологічні аспекти аполонічного та діонісійського. Гра та серйозність. Гендерна філософська антропологія як дослідження бінарної опозиції чоловічого та жіночого. Антропологічний зміст поняття відповідальності. Життєвий вибір. Дифузність відповідальності особистості. Необратимість. Відповідальність та ризик. Ековідповідальність.

Спокуса та порно. Ж. Бодрійяр про взаємовиключні логіки дуального відношення, що панує в грі, ритуалі, всій сфері правила; полярне, діалектичне або суперечливе відношення, що управляє всесвітом Закону, соціального і сенсу; дігитальне відношення, ставлення, з'єднання в технічному сенсі, що заправляється простором Норми і Моделей. Недоторкане золоте правило двоїстості в Чому все ще не зникло? Бодрійяра Ж. *Не треба заглиблюватися в антропологію, щоб знайти цей корінь людського буття. Він всюди; він не тільки завжди залишає без відповіді питання, задані вище, а й завжди прирікає на невдачу людські починання. (До нього відноситься все, що засноване на синтезі, інтегральності та навмисному забутті всіх непокірних форм, все, що не узагальнюється чи не примиряється...) Нормальне людське буття завжди існує в залежності або опорі своєї моделі (хоч би що це було: модель дії, соціальний або уявний проект), але в той же час у постійному виклику до цієї моделі. Людина мотивована і демотивована одночасно. Немає потреби звертатися до психології, психоаналізу чи будь-якої іншої науки для цього. Ці науки існують лише щоб примирити непримиренне. Отже, людина завжди робить одночасно все, щоб її проект досяг успіху і щоб вона зазнала невдачі. Не йдеться про ослаблення, збочення або потяг до смерті. Усе це закладено у первинній двоїстості людини, у цьому він черпає свою протидіючу енергію. Це нормально для людини, і все, що їй допоможе примиритися із самим собою і знайти відповідь на запитання задані вище, приходить на зміну помилиці та містифікації. Ненормальний сьогодні той, хто живе не інакше як у односторонній та позитивній згоді з тим, що він робить і ким є. Підпорядкування, повний огляд (абсолютно нормалізоване буття). Численні індивіди, що згуртувалися в реальності, в їхній власній реальності для поступового зживання всіх двоїстих і нерозв'язних якостей. І таємниця цієї позитивної кристалізації, зняття сумнівів щодо реальності, необхідної реальності, залишається нерозкритою. Це ставить питання про розум Зла. Ми спрощуємо себе за допомогою технічної маніпуляції. І це спрощення сягає божевілля, коли з'являється цифрова маніпуляція. На що тоді перетворюється «черевомовлення» Зла? З ним відбувається те саме, що й з радикалізмом: коли він випаровується з індивіда, який без залишку ототожнився з самим собою і гомогенізований цифровою благодаттю, коли всяке критичне мислення зникає, тоді радикальність переходить на самі предмети. «Черевомовлення» Зла саме стає технологією. Тому двоїстість не може бути ні виключена, ні ліквідована – це*

правило гри, щось на зразок пакту про ненапад, який гарантує оборотність речей. Таким чином, якщо власна двоїстість залишить людину, тоді ролі зміняться: це машина, яка барахлить, яка стає збоченою, диявольською, загрожує. Подвійність весело переходить на інший бік. Якщо суб'єктивна іронія зникає – вона зникає у грі цифр – тоді іронія стає об'єктивною. Або стає тишею. На початку було Слово. Але тільки після того, як була Тиша. Сам Кінець зник...

Тварина якою я послідовно є Ж. Дерріда. Тварина як істота, що не може відповісти. Тваринна незграбність (*animalséance*). Тварини *не нагі*, тому що *нагі*, не екзистують в наготі. Людський сором за сором. Кішка, що заводить хазяїна. Конкретна тварина як незаміниме живе. Тварина як Інший. Ім'я як знак смертності та темпоральності. Можливість початку людського мислення в оголеності перед твариною. Пріоритет страждання над мисленням. Тварини *погоджуються принести себе в жертву, принести в жертву їхню жертву і пробачити себе*. Зоотобіографія. Трансцендентальний інстинкт Гуссерля. Багатоманіття тварин, що проблематизує поняття тварина. Тварини (*animaux*) та тваринослів (*animot*). Тваринність мови без питання та відповіді, якої тварини, парадоксальним чином, лишені. Полишена істини тварина за Лаканом нездатна прикидатися, що прикидається.

Тварина як найближче інше. Тварина як бачиме та привелейоване інше за Дж. Нілоном. Тварина з її скритим бажанням як привелейована фігура розуміння людського в режимі біовлади за М. Фуко. Розрізнення влади дисципліни та біовлади контролю: людина-як-тіло та людина-як-жива-істота. Спектакль, таблиця та життя бестіарності в *Порядку речей*. Безумство як анімальність в класичній епістемі. Критика концепції тварини як підлюдського іншого. Тваринне як найкраще в людині. Анімалізація через технізацію та можливість протистояння. Сполученість влади та протистояння як підстава для абсолютного оптимізму.

Камінь без світу, бідна у світі тварина та виробляюча-світ людина за М. Гайдеггером. Зведення життя до світу. Дія людини в світі та поводження тварини в середовищі. Проблема доступу до світу, як-такого. Припинення існування замість смерті. Усвідомлення смерті як умова передбачення. Відкритість людського та тваринного за Дж. Агамбенем. Межа між людиною та твариною в людині. Відкриття людині світу за рахунок виключення тварини. М'ясоїдні рамки домінуючих форм буття суб'єкта. Фюзіс, зое та біос. Політичність біосу.

Тези про тварину, яких варто уникати за Брайяном Массумі: насамперед мова становить критерій категоріального розрізнення людського та тваринного, креативність та інстинкт не взаємопов'язані, постлюдське не становить посттваринне, більш ніж людське знаходиться зовні людини, більш-ніж-людське розташоване зовні людського, категорія неорганічного життя зможе врятувати інші категорії, суб'єкт та об'єкт не сконструйовані заздалегідь. Протиставлення голої активності голому життю, залежному від розрізнення bios/zoe. Суб'єктивність без суб'єкта.

Рослинні перцепція, пам'ять та свідомість. *Рослинна теорія: біовлада та овочеve життя* Дж. Нілона. Рослини як нові тварини. Вегетативність голого життя. Приписування рослинному небезпечною несамоконтрольованого росту. Репрезентативність рослинного в порівнянні з тваринним. Харчуюча душа рослини. Чи мають рослини ентелехію? Життя, а не (не)можливість. Неполітичність та безвідхідність рослин. Людина як вигульвна рослина. Шлунок як внутрішній ґрунт. Ототожнення рослини з твариною на підставі зв'язку з сонцем. Рух до сонця через світ. Невідрізнення тіней в печері від речей. Сон, смерть та мова як критерії досконалості. Усвідомлення смерті як умова володарства. Вкоріненість. Фокус на рослинному житті як можливість виходу за межі біовлади. Різома як діагностика.

Хеліотропність метафори: соняшники риторики одночасно всередині та зовні логосу За Ж. Дерріда. Фізичність та вегетативність клону. Якісне розрізнення сексуальної та різоматичної репродукції. Питання про невинність рослинного. Дитинство як привелійована подія. *Подібно до différance, physis складається з сили появи, яка залишається індіферентною до тієї чи іншої форми «життя» до тієї чи іншої окремої істоти чи її світу: необхідна умова (не)можливості, що (зрештою чи з початку) абсолютно байдужа до будь-якого окремого каменю, тварини, рослини чи людини.* Нілон Дж. Квітка як місце

нульової сигніфікації та диссемінація. Гібридизація, перехрестне запліднення в *Glas*. Літературність та фемінність рослинного. Зростання та становлення (*phuein*) фюзиса. Відступність бажання та суверенність рослинного. Суверенна тоталізація до нас, але не для нас. Життя як можливість й світ як уявне та реальність. Комічність рослинного.

Антипсихіатрія та шизоаналіз як проекти скасування хворобливої розщипленості людської психіки. Від дуальності до ризоми, поліверсії. Різома, становлення, територіалізація. Різоматичність життя. Корінь-книга та різоматична книга. Дерево як метафора для метафори. Різома та ассамбляж. Різома як неорганічне, машинне, стихійне життя. Різоматичність коеволюції. Множинність $n-1$ як індивідуалізація. Не доступ, але мешкання.

Спецієцизм, видовий шовінізм за Д. Харавей. Критика антропоморфізації живих істот. *Через рослину істоту* Л. Ірігарей та М. Малдера. *Динаміка слизу* Б. Вударда.

ТЕМА 8. Образ-концепт постлюдини

Від надлюдини до постлюдини. Остання людина за М. Бланшо. Епістемологія надлюдського. Від аналізу багатств, природної історії та загальної граматики до економіки, біології та лінгвістики. Судження та значення, структура та признак, вартість та ціна. Від Життя, Праці, Мови до Смерті, Бажання, Закону. Праця літератора, лібінальна економіка та політика й еротика тексту. Смерть без насолоди, бажання без об'єкту, мова без позначаємого. Смерть Бога та смерть людини від співчуття за М. Фуко та Ж. Дельозом. Складаина суб'єктивізації: між стратою та стратифікацією. Складаина між складаинами за К. Відаль. Складаини потенціалів кремнію, семантичні складаини, генетичні складаини: користувач комп'ютерної віртуальної реальності, співавтор літературного гіпертексту та той, хто усвідомив трансперсональний досвід як такий. Антропологічний потенціал голографії. Від імен батька до фракталу. Кінець людини в її телосі за Ж. Дерріда. Пароксітон людського за Ж. Бодрійяром. Гіпертелія. *Церемоніал немає сенсу, він має лише езотеричне правило. І не має мети (fin), тому що є ініціаційним. У світі немає таких способів, щоб можна було розпоряджатися цілями (fins).*

Головні риси постпостмодерної антропології: від ситуативності до подієвості. Стомлення та порив. Взрив житлового комплексу в Сен-Луїсі і Всесвітнього торгового центру М. Ямасакі та аварійна посадка літака *Jet Blue*. Заборона фальші і нещирості при розв'язанні головоломки знаків, загадок мови, химер самої свідомості за І. Хассаном. *Істина (truth) спочиває на довірі (trust), особистій, соціальній, когнітивній довірі, яка залежить більшою мірою ні на консенсусі, а на самовідданості та самоспустошенні.* Межі політичної коректності та толерантності. Критика надмірного теоретизування та тотальної іронії В. Куріціна. Вторинна первинність за Н. Маньковською: відвертість та аутентичність, ліризм і цитатність. Транссентименталізм М. Епштейна. Д. Прігов Л. Рубінштейну: *Лев Семенович, будь чоловіком, не ухилийся від сліз.* Відродження суб'єкту в кожному маленькому я. Постпостмодерні модуси існування: домашні свята, маленькі подарунки, приватні фото, мережеві щоденники, хенд-мейд. Від нової архаїки до нової щирості: Вічне Повернення Нетотожного. Воля до влади та воля до творчості. Реабілітація «надто людського». Фемінізм четвертої хвилі. Riot Grrrl.

Цитата як дискурсивна гра та як спосіб самовираження. Камп: постсучасний дендізм. Деталь як цитата. Трансгресор vs. симулякр. Субверсивний потенціал нескінченно малого та невловимий і небезпечний мов ртуть постглобаліст. Фланер і дрейфер. Постінтелектуалізм: критика рацію та подолання провалу в інтелектах. Радіння про медіальне зміщення, неконвенціоналізм і квантове мислення.

Сучасна техніка як психопротез. Філософія віртуальної тілесності. Кіборг як технізована людська істота. Кіберсекс та кібервійна як специфічні втілення еросу та танатосу. Постсексуалізм. П. Бетанар про звільнення життя та пересадку обличчя. Людська істота як засада кіберпростору. Неочевидні просторові моделі постлюдського. Постшпін та постфрік. Екстимність постлюдського.

Трансгуманізм: технократизм, екстропіанство, постгендерізм, аболіціонізм (гедоністичний імператив), іморталізм, сингуляріанство, техногайянізм, психоделічний та альтернативний, трансцендентальний та трансгресивний. Безпідставність побоювань на експансивність еволюційного розуму та замкненість, нестягненість картезіанської очевидності в кіборгів.

Л. Хатчеон про мовну штучність (artifice), інтер- та інтратекстуальність та наративне віддзеркалення. *Нарцисичний – образний прикметник, обраний тут для позначення цього текстового самоусвідомлення – не націлений на приниження, а скоріше описовий та сугестивний, оскільки іронічне алегоричне прочитання міфу про Нарциса як слідує за цим вступним зауваженням, має чітко пояснити.* Нарцисичність постмодерної метафікшн. Пустота нарцисизму гіпермодерну за Ж. Ліповецькі. Епідермальна, тактильна апатія. Нарцис і наркоз множинних стимулів у медіа за О. Нюсселдером. Немедленность (immediacy) Реального. Постпостмодерн як постмодерн на стероїдах за П. Хартнес.

Простір, в якому живе Дівчинка з пальчик (Petite Poucette, Thumbelina), схоже на строкатий килим, вона сама збирає його як різнобарвну мозаїку. Її погляд зачарований цим калейдоскопом, у вухах гуде хаотичний хор голосів і смислів, що обіцяє усе нові зміни. Протиставлення інфантильного жіночого анімічно активному чоловічому: *дівчинка з пальчик – як атом без валентності, гола та нічия.* Людування (hominescence) як процесуальність людського за Мішелем Серром.

Псевдолюдина: симулянт як мешканець світу симулякрів. Від смерті автора до смерті користувача. *Смерть постмодернізма та те, що пізніше А. Кірбі.* Можливість істинності, правдивості, щирості, оригінальності, аутентичності і навіть нормальності. Постмодерн як псевдомодерн. Діджімодернізм – цифромодернізм. Людська істота як текст без автора. Невроз модерна, нарцисизм постмодерна, аутизм постпостмодерна. Від нарцисизму до аутизму. Саме дзеркало шизо.

Транс та амнезія псевдомодернізму. Постмодерна орієнтація на минуле, настальгічність та псевдомодерністська на чисте теперішнє, що не залишає надії на майбутнє. Залишкові, виникаючі форми та рідкі, розмиті, нечіткі межі. *Здесь типичным эмоциональным состоянием, радикально вытесняющим гиперсознание иронию, является транс – состояние поглощенности своей деятельностью.* Фанатизм, некомпетентність та тривога, самовдоволення та проблеми з концентрацією. Поверхня без глибини. Ієрархічність через скриту модерацію. Доступність і одночасно нецікавість будь-якої інформації. Істинна смерть автора. Можливість тільки п'ятнадцятихвилинної слави.

Псевдоаутизм та істинний аутизм. Відтворення цілісності через десоціалізацію та соціопатію. Інтерпасивність та аутомодерніти. Персональна автономія та автизація (automation). Продуктивна самотність vs. відчуження при негативному звільненні.

Зрілий інфантилізм. Подвійне кодування за У. Еко. Серьозність, значимість та теплота. Використання ситуаціоністсько-летристських абеткових практик. *Антилексикон (безперечно ні...)* Алана Кірбі: *А не зовсім для автора, П не для пасивного (і активне також проблематичне), К напевно чи призначений для користувача (або до певної точки).* Користувач та переглядач (viewer). Критика псевдооб'єктів в естетиці очевидно реального.

Барбаризм *Шрека* vs. спокусливості *Принца Чарівного*. High-tech медіація high-touch меседжей за Дж. Нейсбітом. DIY. Емпатія та евпатія.

Метамодернізм Т. Вермюлена та Р. ван ден Акера – пояснюючий документ у відкритому доступі на противагу онтології. Неоромантізм у *Королівстві повної луни* У. Андерсона. *Метамодернізм – це розгойдування. Він висловлює себе в динаміці, але потрібно бути обережними, щоб не сприймати це розгойдування як якийсь баланс; це скоріше маятник, що розгойдується між численними, незліченними полюсами. Всякий раз, коли метамодерністській ентузіазм тягне в бік фанатизму, гравітаційна сила тягне його назад, до іронії; як тільки іронія рухає його в сторону апатії, гравітаційна сила тягне його назад, до ентузіазму.*

Постпостмодерн в мистецтві: Олафур Еліассон, Херцог і дю Мьорон та ін. Протиставлення віри «anything goes» та комбінації брехні та статистики Т. Тьорнера. Надія на новий тренд. Уникнення надмірної фрагментації та спеціалізації. Мінімалізм геометричних й органічних паттернів. Екологічні та культурні, але не функціональні зони. *Місто як ландшафт: постпостмодерний погляд на дизайн і планування*. Повернення самовпевненості.

Генеративна антропологія постмільеніарізму. Е. Ганс як послідовник Р. Жирара. *Насильство і священне* та привабливий об'єкт. Сцена походження. Походження мови та міметичне суперництво за Р. Жираром. Звук як заміна об'єкта бажання. Постконсерватизм. Кінець віктимного мислення. Вертикаль ресентиману та горизонталь любові. Перформатизм та аутентичність первинної сцени. Генеративна антропологія та генеративне мистецтво.

Перформатизм Р. Ешелмана. Перформатизм як пост-постмодерне здолання постмодерна. Перформатизм як пост-постмодерн без префікса. *Per format* як виробництво/роблення речей через форму. Форма проти структури почуттів і нової відвертості. Нова відвертість як ефект. Художньо опосередковане переконання та досвід трансцендентності замість скептицизму та іронії. Віра, конкретність, подієвість, нарративність. Мистецтво як спосіб відчути «метафізичні ілюзії» (наприклад, любов). Теїзм, сакральність й авторство. Непрозора та щільна суб'єктивність.

Остенсівизм як особливий тип моністичної семіотики. Знаковість, що тільки вказує. Фіксування першосцени учасником або персонажем. Репрезентація авторського бачення.

Подвійне фреймування як особливий спосіб створення естетичного замикання. Розрізнення фрейму та парергона (доповнення) Ж. Дерріда. Фрейм та комплекс незвичного в соціальних взаємодіях І. Гофмана. Можинне фреймування постмодерну. Ключ до вірного потрактування внутрішнього фреймування та підтвердження чільного статусу зовнішнього фреймування. Перформатизм як мінімальне формулювання домінуючої концепції знака. Нарративний перфоманс ієрархії фреймів. Суб'єктивне трансцендування фреймов.

Перформатизм змушує нас зосередитись на простих, неймовірних об'єктних відносинах, які, здається, перевершують матеріальні умови їх власного існування і які викликають у нас прийняття їх, хочемо ми цього чи ні.

Теїстичний нарратив проти деїстичного: автор на місці Бога. Гра в Бога (*Амелі*), повернення до батька, самопожертва, самовдосконалення (*Пес-примара: шлях самурая*), уникання. Неможливий нарратив (оповідач помер або ще не народився, існує у вигаданому світі, одночасно діє). Розчинення нарратора в природі (*Красота по-американськи*: літаючий пакет як внутрішній фрейм). Прикрашення прийомів у популярному кінематографі. Подвійне фреймування та подвійне кодування за У. Еко: спільне та відмінне. Магічний реалізм як постмодерний тренд. Перформативістські потрактування творів мистецтва різних напрямків. Моністичний постмодерн.

ТЕМА 9. Філософська антропологія спекулятивного реалізму та об'єкт-орієнтованої онтології (ООО)

Головні напрямки філософського передбачення майбутнього стану людини. Проблема футурошоку. Порушення очікувань на певне майбутнє людства. Філософсько-антропологічні аспекти проблеми виживання людства. Акселераціонізм. Філософські аспекти проблеми нових репродуктивних технологій. Проблеми сучасної евгеніки. Клонування як трансцендування природнього начала людини. Проблематичність раціонального самогубства.

Спекулятивний реалізм: можливість думки поза мисленням і навіть пояснення виходу поза мислення. Спекуляція vs. рефлексія. Критика антропологічного кореляціонізму Мислення та Буття як привілейованого доступу К. Мейясу. Кореляціонізм як *ідея, згідно з якою ми завжди маємо доступ лише до співвідношення між мисленням і буттям і ніколи не розглядаємо жодного з термінів окремо від іншого. Вийти з самих себе, оволодіти «в собі», пізнати те, що існує незалежно від того, є ми або нас немає*. Критика фактуальності.

«Слабкий» (уявність речі-в-собі) Канта й Гусерлі та «сильний» (відміна речі-в-собі) Гайдегера й Вітгенштейна кореляціонізми. Мейясу відкидає апріорне кантіанство на користь апріорі Юма, стверджуючи, що урок Юма щодо причинності полягає в тому, що одна й та сама причина може фактично спричинити «сотню різних подій» (і навіть набагато більше). Контингентність як не-необхідність. Контингентність як невизначеність vs. суб'єктивність. Позбавлення людини суто людських привілеїв. Зараження деконструкції кантіанством. Обмеження критичного постгуманізму. Зруйнування навіть становлення гіперхаосом.

Розставання з есенціальним як теперішнім – неоплаканим призраком людини. Перекиди темпоральності. Кидок кісток передує своїм умовам. Відучення від тексту. Від мови до математики. *Число та Сирена*. Контингентність: *кожна Думка повертається до Кидку Кісток*. Індиферентність до розрізень та бесструктурність неконсистентності. Перформативність тексту як акту. Алеаторне читання *Книги* Маларме. Чи бросати гральні кістки? Нескінченність випадку за Гегелем. *Малларме трансформував банальну ідею «все випадково», наділивши її інверсією гегелівської нескінченності: це більше не Дух, що містить у собі все, в тому числі те, що його заперечує, але процесія Небуття (як відсутність Сенсу), що визначає і те, що здається з нього виключеним*. Неможливість навіть негативного піднесення. Випадок як розсіяний Бог. Випадковість виявлення Числа як офіра. Бути Випадком, всіма кидками кісток водночас. Реальність, визначність та вічність нескінченності. Пульсація вічності у невизначеному Числі. *Внаслідок цього його жертва стала б більш невпевненою, ослабленою, зазнала б легкої іронії, яка не переходить в іронізування, і дивним чином залишилася б болісною*.

Візуальна цитата дефіса через беззв'язний зв'язок тире, усунення лапок та проголошення німого *e* в *може бути (peut-être)* як достаток в нестачі. Жіночність німого *e*. *Par delà* («за») та *au delà* («по тій бік», «небосхил»). «Автоперформативне» слово, слово, що породжує само себе в образі Поета, що став своїм власним Вигадкою; сирена перетвореного Капітана. МОЖЕ БУТИ, творець своєї власної істини через сам факт свого запису в зоряній ночі поетом, що потопає в білому. Дві крапки замість трикрапки. Дистаксис. Поетичність нової пісенності. Трансфігурація Капітана Сиренами. Ацефалія чи біцефалія *когось*. Зруйнування Сиреною каменю через який загинув корабель. Капітан (*Maître*) та віршований розмір (*Mètre*). Верлібр як доповнення олександрійського вірша. *Вал слів, що мелькають у піні Сторінки*. Ніч як умова появи дороговказного випадкового за походженням сузір'я. Прірва на згині сторінки між двома *ЯК ЯКЩО Б*.

Людина в контексті об'єкт-орієнтованої онтології Грехем Хармана: об'єктивація через маску. Інтернет речей. Реалізм проти матеріалізму. Критика наукового релятивізму (сприйняття речей як все менших шматочків) та соціального релятивізму (конструкції людської поведінки та суспільства). Розкриття справжнього існування речей, віддаючи перевагу поняттям стабільності, сутності, міцності та постійності, доповнюючих поняття потоку, реляційності, процесу та випадковості. Порив з суб'єкт-об'єктним дуалізмом, що призводить до відродженої форми суб'єктивізму. Повернення до об'єкта, стираючи ситуаційність чи контекстуальність. Рівний статус та нерівна сила об'єктів.

Спротив зідручності об'єктів людині та іншим об'єктам. Наявність прихованого надлишку в речах. Незтикнення речей однієї з одною. Збереження скінченності ООО на відміну від спекулятивного реалізму. Неможливість перетворення відношення до об'єкта не на пряме та повне знання об'єкта. Вилучення (*withdrawal*) як ретенція, утримання об'єктом реальності, що перевищує будь-які відносини. Неможливість зведення речей як до матеріальних частин, так і до людського сприйняття.

Онтографія. Реальні об'єкти як об'єкти, які вилучаються з будь-якого досвіду, чуттєві об'єкти як ті, що існують лише в досвіді. Чуттєві якості, або ті, що виявляються в досвіді, і реальні якості, доступ до яких здійснюється через інтелектуальне зусилля.

1. Чуттєвий об'єкт/чуттєві якості: Чуттєві об'єкти присутні, але оповиті туманом випадкових рис і профілів.

2. Чуттєвий об'єкт/реальні якості: Структура свідомих феноменів формується з ейдетичних, або досвідно інтерпретується, якості інтуїтуються інтелектуально.

3. Реальний об'єкт/чуттєві якості: як і в інструментальному аналізі, вилучений об'єкт перетворюється на чуттєве сприйняття через «поверхню», доступ до якої здійснюють думки та/або дії.

4. Реальний об'єкт/реальні якості: це поєднання визначає здатність реальних об'єктів відрізнятися один від одного, не розпадаючись на невизначені субстрати.

Заміщувальна каузальність (*vicarious causation*) третьої сутності означає, що об'єкти протистоять один одному лише через проксі, через чуттєві профілі іншої сутності. «Асиметрична» каузальність як початкове протистояння, що завжди розгортається між реальним об'єктом і чуттєвим. «Буферизована» каузальність: ані реальні об'єкти не зливаються з чуттєвими об'єктами, ані чуттєві об'єкти не з'єднуються з їхніми чуттєвими сусідами, оскільки всі утримуються через невідомі брандмауери, які захищають конфіденційність кожного від асиметричного та буферного внутрішнього життя об'єкта. Оказиціональність виникнення нових зв'язки та, отже, нових об'єктів.

Таким чином, каузальність передбачає зв'язок між реальним об'єктом, що знаходиться в межах спрямованості свідомості, або об'єднаним «інтенцією» з іншим реальним об'єктом, що перебуває поза наміром, де сам намір також класифікується як реальний об'єкт. Звідси Харман екстраполює п'ять типів зв'язків між об'єктами. Контейнування (*containment*) описує відношення, в якому інтенція «містить» як реальний об'єкт, так і чуттєвий об'єкт. Суміжність (*contiguity*) означає відношення між чуттєвими об'єктами у межах інтенції й не впливають один на одного, так що сторонні спостерігачі чуттєвого об'єкта можуть бути переставлені без порушення ідентичності об'єкта. Щирість (*sincerity*) характеризує поглинання реального об'єкта чуттєвим об'єктом таким чином, що «серйозно сприймає» чуттєвий об'єкт, не втримуючи та не примикаючи до нього. Зв'язок (*connection*) передає випадкове породження інтенції реальними об'єктами, які опосередковано стикаються один з одним. Нарешті, жодне відношення (*no relation*) представляє типовий стан реальності, оскільки реальні об'єкти не здатні до прямої взаємодії та обмежені у своєму причинному впливі та зв'язку з іншими об'єктами.

Ствердження Грехем Харманом та Леві Р. Брайантом радикальної філософії, що намагається підірвати об'єкти, кажучи, які є корочками глибшої реальності, що лежить в їх основі в формі монізму, безперервного потоку тощо. Надто глибокий надірваний (*overmined*) і надто поверхневий подірваний (*undermined*) об'єкти. По-перше, можна підірвати об'єкти, стверджуючи, що вони є наслідком або проявом більш глибокої субстанції чи сили, що лежить в основі. По-друге, можна подолати, надірвати об'єкти або за допомогою ідеалізму, який стверджує, що немає нічого нижче того, що з'являється в розумі, або соціальному конструктивізмі, що не допускає незалежності. Концепт дуєтірованності (*duoming*), що походить від обчислювальної науки. Дуєтірованність Мейясу, який вважає, що первинні якості речей – це ті, які можна математизувати.

Захист аристотелівського поняття субстанції. Критика агрегатів Лейбніца. Створення нових об'єктів через поєднання існуючих. Наприклад, коли вогонь спалює бавовну, вогонь не торкається сутності цієї бавовни, яка є невичерпною будь-яким відношенням, але взаємодія опосередкована чуттєвою карикатурою бавовни, яка спричиняє її горіння.

Об'єкт-становлення як темний надлишок. ООО та секс-об'єктивація. Спекулятивна психологія на підґрунті панпсихізму, що досліджує космічні шари психіки та виявляє специфічної психічної реальності дощових черв'яків, пилу, армій, крейди та каменю.

Спекулятивний реалізм не погоджується з кантіанськими положеннями про те, що людське знання є кінцевим, оскільки речі самі по собі можна мислити, але ніколи не пізнати та погоджується з тим, що відношення людина-світ (опосередковане простором, часом і категоріями) філософськи привілейоване над будь-яким іншим видом відносин і філософія – це передусім доступ людини до світу або, принаймні, необхідність взяти цей доступ як відправну точку; об'єктно-орієнтована онтологія навпаки.

Трансцендентальний матеріалізм Ієна Гамільтона Гранта. Повернення до платонівського тлумачення матерії як сили. Скасування кантіанства та повернення до спекулятивної фізики не фізики тіл, а фізики Всього. Критика соматизму філософії та фізики тіл. Актуальність посткантіанців Фіхте та Шеллінга. Розвиток пропозиції Ф. Шеллінга повернути людське природі. Діз'юнкція проти досвіду. Дурна звістка темного виталізму. Антропологія слизу за Б. Вудардом. Слиз як втілення динамізму. Політичне як вірулентне. Епістемологічна емерджентність. Інтелігентне та екстілігентне. Темна матерія.

Набуття життям метафізичних властивостей за Юджином Такером. Дія онтології життя шляхом розколу між Життям і живим, що уможлиблює метафізичне переміщення, в якому життя мислиться через інший метафізичний термін, такий як час, форма чи дух. Міркування кожної онтології життя про життя в термінах чогось-іншого-ніж-життя, це щось-інше-крім-життя, найчастіше метафізичних понять, таких як час і тимчасовість, форма і причинність або дух і іманентність. Простеження цієї теми від Аристотеля до схоластики та містицизму/негативної теології, Спінози та Канта, показуючи, як це потрійне зміщення також живе в сучасній філософії (життя як час у філософії процесу та делезіанстві, життя як форма в біополітичній думці, життя як дух у постсекулярних філософіях релігії). Відношення спекулятивного реалізму до онтології життя та їх віталістська кореляція. Віталістська кореляція – це така, яка не в змозі зберегти кореляціоністську подвійну необхідність відокремлення та нерозривності думки та об'єкта, себе та світу, і яка робить це на основі дещо онтологізованого поняття «життя». Скептицизм щодо життя. Життя – це не тільки проблема філософії, але проблема для філософії.

Згідно трансцендентальному нігілізму Рея Брасс'є, що філософія уникла травматичної ідеї вимирання, натомість намагаючись знайти сенс у світі, зумовленому самою ідеєю його власного знищення. Критика як феноменологічних, так і герменевтичних напрямків континентальної філософії, а також стверджує життєздатність таких мислителів, як Жиль Дельоз, які працюють над укоріненням сенсу у світі та відверненням загрози нігілізму. Опора на Алена Бадью, Франсуа Ларюеля, Пола Чьорчленда і Томаса Метцінгера при захисті погляду на світ як за своєю суттю позбавлений сенсу. Сприйняття нігілізму як правди реальності замість уникнення. Всесвіт заснований на ніщо, філософія є органом вимирання, а думка взагалі існує лише тому, що життя зумовлене власним вимиранням. Радикальна антикореляційна філософія: Думка не поєднується не з Буттям, а з Не-Буттям. Нон-антропоцен.

Принципи онтикології Леві Р. Брайянта.

1. Онтичний принцип. Немає різниці, яка не має значення. Від посилкок передування питання про відмінності епістемологічному запитуванню та бути означає створювати відмінності до знання, яке не можна зафіксувати до взаємодії з відмінностями. Неспроможність речі у собі, яка передбачає форми буття, що не мають відмінностей. Відкидання концепцій відмінності, що засновані на запереченні – те, чого об'єкти не є або чого не вистачає, коли їх порівнюють один з одним – як свідомісних, а не онтологічно відмінностних, що підтверджують незалежне буття.

2. Принцип нелюдського (*inhuman*). Концепція відмінності, що породжує різницю, не обмежується людською, соціокультурною чи епістемологічною сферами, тим самим позначаючи істоту відмінності як незалежну від знання та свідомості. Люди як істоти, що створюють відмінності серед інших істот, що створюють відмінності, отже, не займаючи жодної особливої позиції щодо інших відмінностей.

3. Онтологічний принцип. Немає різниці, яка також не створює різниці, тобто створення різниці є мінімальною умовою існування буття. Якщо є різниця, то істота є. Інтеронтичні (створені по відношенню до іншого об'єкта) або інтраонтичні (що стосуються внутрішньої конституції об'єкта) відмінності, створені об'єктом.

Онтикологічні типи об'єктів. Яскраві (*bright*) об'єкти – це об'єкти, які сильно проявляють себе та сильно впливають на інші об'єкти, як-от повсюдне поширення мобільних телефонів у високотехнологічних культурах. Тьмяні (*dim*) об'єкти злегка проявляються в

сукупності предметів; наприклад, нейтрино, що проходить через тверду речовину, не викликаючи спостережуваних ефектів. Темні (*dark*) об'єкти – це об'єкти, які настільки повністю віддалені, що не викликають локальних проявів і не впливають на інші об'єкти. Шахрайські (*rogue*) об'єкти не прив'язані до будь-якої сукупності об'єктів, натомість блукають у сукупності та виходять із неї, змінюючи відносини всередині сукупності, до якої вони входять. Політичні протестувальники є прикладом шахрайських об'єктів, кидаючи виклик, змінюючи або відкидаючи попередню збірку.

Онтологія дикості (*wilderness*), що пояснює філософський плюралізм свободи волі поза людськими привілеями. Личинковий суб'єкт (*larvalsubject*): анімація людського.

У *Екологічній думці* Мортон представив концепцію гіпероб'єктів для опису об'єктів, які настільки масивно розподілені в часі та просторі, що виходять за межі просторово-часової специфіки, таких як глобальне потепління, пінополістирол і радіоактивний плутоній, селебрітіз, коронавірус.

Характеристики гіпероб'єктів:

1. В'язкі (*viscous*). Гіпероб'єкти прилипають до будь-якого іншого об'єкта, якого вони торкаються, незалежно від того, наскільки сильно об'єкт намагається чинити опір. Таким чином гіпероб'єкти скасовують іронічну дистанцію, тобто чим більше об'єкт намагається чинити опір гіпероб'єкту, тим більше він стає приклеєним до гіпероб'єкта.

2. Розплавлені (*molten*). Гіпероб'єкти настільки масивні, що спростовують ідею про те, що простір-час є фіксованим, конкретним і послідовним.

3. Нелокальні (*nonlocal*). Гіпероб'єкти масово розподілені в часі та просторі настільки, що їх сукупність не може бути реалізована в будь-якому конкретному локальному прояві. Наприклад, глобальне потепління є гіпероб'єктом, який впливає на метеорологічні умови, такі як утворення торнадо. Об'єкти не відчувають глобального потепління, але натомість відчувають торнадо, оскільки вони завдають шкоди в певних місцях. Таким чином, нелокальність описує спосіб, у який гіпероб'єкт стає більш істотним, ніж локальні прояви, які він створює.

4. Поетапні (*phased*). Гіпероб'єкти займають більший розмірний простір, ніж інші сутності можуть нормально сприйняти. Таким чином, здається, що гіпероб'єкти з'являються і зникають у тривимірному просторі, але виглядатимуть інакше для спостерігача з вищим багатовимірним баченням.

5. Інтероб'єкт (*interobjective*). Гіпероб'єкти утворюються зв'язками між більш ніж одним об'єктом. Отже, об'єкти здатні сприймати лише відбиток, або «слід» гіпероб'єкта на інших об'єктах, виявлений як інформація. Наприклад, глобальне потепління формується взаємодією між Сонцем, викопним паливом і вуглекислим газом, серед інших об'єктів. Проте глобальне потепління стає очевидним через рівні викидів, температурні зміни та рівень океану, що створює враження, ніби глобальне потепління є продуктом наукових моделей, а не об'єктом, який передував його власним вимірюванням.

Гіпероб'єкти не тільки стають видимими в епоху екологічної кризи, але й попереджають людей про екологічні дилеми, що визначають епоху, в якій вони живуть. Екзистенційна здатність гіпероб'єктів пережити поворот до менш матеріалістичних культурних цінностей у поєднанні з загрозою, яку багато таких об'єктів становлять для органічної матерії, надає їм потенційну духовну якість, за якої ставлення до них у майбутніх суспільствах може стати невідірваним від шанобливої турботи.

Дивна екологія в петлі (*loop*). Дивність, містичність, скручена петля (*weirdness*). Моторошні «нелюдяні» («*inhuman*») істоти – зовсім не продукт расизму; вони скоріше становлять спробу сконструювати «здорову людську істоту», що не переслідується її нелюдською примарою. *Нацистські права тварин і вегетаріанство Гітлера можна назвати антропоцентричними і безсумнівно, расистськими, адже вони спираються на неможливе чітке розрізнення між людським і нелюдським (nonhuman), яке було проведено за допомогою винищення нелюдського (unhuman) в соціальному, психічному і філософському просторах. Анімізм і гілозоїзм: віра у душу речей. Truthy (як істинно, ніби як істинно, більш-менш*

істинно), *truthiness* фактоїда та відчуття істини (*truthfeel*) через красу. Заміна дії (*action*) впливом (*influence*). Примарна равнина. Інтероб'єктивність Б. Латура. Кореляціонізм як агрологістика. Від геофілософії території до геофілософії ресурса. Фрактальний холізм: ціле менше ніж сума частин бо ціле теж є частиною. Екологічна свідомість як свідомість ненавмисних наслідків. Майбутнє та майбутність (*futurity*) як умова можливості передбачуваних майбутніх. *Ice Watch* Олафура Еліассона: не занурення, але спливання часу з речей. Налаштування (*tuning*) та солідарність в контексті в-жесті, апріорність (*alreadiness*) та теперішності (*nowness*). Безтурботність/розслабленість (*careless/carefree*) і вже-екологічність.

Людина як гіпероб'єкт і гіпосуб'єкт за Т. Муртоном. В ході становлення людиною. Т. Муртона. Майбутнє майбутнє. Соціальне дистанціювання як соціальна інтимність. Біла людина без маски як суб'єкт. Жінка як кіборг. *Wetware*. Агрилогістика білої пшениці. *Chattel, cattle, capital*. Трансценденція як агрилогістика. Гіпосуб'єкти менші ніж сума їх частин. Голоцен, але не холізм як уявлення про сумму більшу за частини. Сабсценденція як вихід речі за межі концепту. Інфрагуманізм. Критика експертів. Гіпосуб'єкт як не-суб'єкт. Гіпотеза. Іммедіація.

Труднощі при цілісному сприйнятті гіпероб'єктів. Поняття людини як гіпероб'єкт. *Гіпосуб'єкт – це як гіпероб'єкт відчуває себе*. Людський нарцисизм. Ігрове підліткове вдавання (*hypocrisy*). Людина, що зникає як лице, писане вилами по воді. Не-присутність гіпосуб'єкту. Сквоттинг. Ярмарка проти ринку. Екофеноменологія. Геонтологія Бет Поллінері. Екзолудина, що шукає дім. Мікронавти як войовничі гіпосуб'єкти. Діс-локація як діс-локація. Життя як сквоттінг. Гіпосуб'єкт як суб'єкт віднімання. Критика надлюдина як ексцеслюдини та сингулярності. Імплозія. Бурляча геотермальна грязь замість вулкану. Сабсценденція. Сабчеловек. Буто, інвагінація, хіазм. Включення не-людини до гіпосуб'єкту. Робот-пилосос як домашня тварина. Патріархатність суб'єкту нестачі. Корреляційність бажання. *Unplugged*. Капіталістична постійність праці та задоволення. Обмеженість бінарної логіки бажання та обмеження. Ментальна праця після інтелектуальної. Мережева праця. *Кожна піщинка має стати перлом*.

Чужинна (*alien*) феноменологія Яна Богоста. Від дослідження відеоігор до прикладної об'єкт-орієнтованої онтології, яка більше стурбована буттям конкретних об'єктів, ніж дослідженням основоположних принципів. Чужинність як спосіб, у який відсторонення пояснює непорушність об'єктивного досвіду. З цієї точки зору об'єкт може не розпізнавати досвід інших об'єктів, оскільки об'єкти пов'язані один з одним за допомогою метафор самості.

Чужинна феноменологія ґрунтується на трьох способах практики. По-перше, онтографія передбачає продукування робіт, які розкривають існування та зв'язок об'єктів. По-друге, метафоризм означає продукування робіт про внутрішнє життя об'єктів, у тому числі про те, як об'єкти перекладають досвід інших об'єктів у власних термінах. По-третє, теслярство (*carpentry*) вказує на створення артефактів, які ілюструють перспективу об'єктів або те, як об'єкти будують власні світи. Крихітна (*tiny*) онтологія підкреслює свою відмову від жорсткої онтологічної категоризації форм буття, включаючи відмінності між реальними та вигаданими об'єктами.

Історична ситуація онтології, яка відображає обчислювальні процеси і навіть метафори та мову обчислень за Девідом Беррі та Олександром Гелловесем. Панкомп'ютералізм і цифрова філософія.

Vibrant Matter Джейн Беннетт. Ствердження необхідності переходу від людських стосунків до речей, до живої матерії, яка розрізає живе та неживе, людські тіла та нелюдські тіла. Вітальний реалізм. Відмова від допущення, що єдине джерело вітальності становить душа або дух. *Хоча пересування та дієвість стволівих клітин, електрики, їжі, мусора та металів мають виняткове значення для політичного життя, ці активності та сили зображуються у вигляді наших власних настроїв, дій, смислів, повісток дня чи ідеології. То, що я називаю безликим афектом або пульсацією матерії, не є «духовним доважком» або*

«живою силою», доданим до матерії, що її прихистила. Мій віталізм – це не віталізм у традиційному сенсі; я швидше ототожнюю афект і матеріальність, а не постулюю існування якоїсь окремої сили, яка входить в фізичне тіло і одушевляє його. Каталізація афектів. Розототожнення матеріальності з фігурою субстанції. Не-людська (*nonhuman*) агентність. Спротив демістифікації безособового афекту.

Спекулятивний натуралізм Леона Неможинського. Природа може дозволити собі лінії проникнення у свій власний нескінченно продуктивний вібруючий (*vibrant*) ґрунт, який він ідентифікує як *natura naturans*.

Циклопедія Р. Негарестані та *Kukl* Бйорк. Відмова від *ізмів*. Шизотратегії: ксеноагенція становлення стихіями. Агентський реалізм К. Барад: інтра-акція. Інгуманізм тільки лиш відрізняє людину по її нормативним (а не причинно-структурним) інваріантам. Ці інваріанти – це здатність людини визначати і переглядати себе, використовуючи теоретичні та практичні знання. У цьому сенсі, інгуманізм – це витяг нормативного ядра гуманізму, але локус (місце розташування) цієї нормативності не тільки не поміщається в природу (ірраціональний матеріалізм), але і не приписується божественному (теологія). Негарестані Р. Пов(ро)жний комплекс.

Лібідінальний матеріалізм Н. Ленда. Вірулентний нігілізм. Гіпервірство (*hyperstition*) як самоздійснюючеся пророцтво vs. марновірство (*superstition*).

Епістемологічні розриви та відключення. Спекулятивний постгуманізм Д. Родена. Натуралізація деконструкції. Розширення людських нащадків. Леві Р. Брайянт (*larvalsubject*) про анімація людського. *Винаходячи майбутнє: посткапіталізм і світ без праці* Н. Срнічека та А. Уільямса. Недостатність префігуративної безпосередньої політики. Небезпека кліктивізму. В-між розрізень. Критика етики страждання через роботу. Вибірковість трудової ініціації чи спокутування. Зсув здорового глузду до контргегемонії. Варіативність людини майбутнього. Впровадження ББД як антропологічний проєкт. Майбутнє сучасне, майбутнє, що передує сучасному за А. Аванесяном.

Контекстуалізація зростання популярності теорії в колах сучасного мистецтва як варіацію товарного фетишизму Джошуа Саймона. Повернення до примату об'єкта на арт-ринку після 2008 року.

Критика Стівена Шавіро об'єктно-орієнтованої онтології як надто зневажливої до філософії процесу. Пояснення філософією процесів Вайтхеда, Симондона та Дельоза того як об'єкти виникають і зберігаються протягом часу, на відміну від погляду, що об'єкти вже існують. Дорікання твердженню Хармана про те, що Вайтхед, Симондон та Грант підривають об'єкти, вважаючи об'єкти проявами глибшої, основної субстанції. Включення множини фактично існуючих об'єктів, а не однієї субстанції, об'єкти якої є просто епіфеноменами.

Людина як гіпероб'єкт і гіпосуб'єкт за Т. Мортонем. В'язкість, плавленість, нелокальність, фазність, інтероб'єктність гіпероб'єктів. Селебрітіз як стихійні лиха. Неприсутність гіпосуб'єкту. Сабсценденція. Дивна екологія в петлі (*loop*). Дивність, містичність, скручена петля (*weirdness*). *Моторошні «нелюдяні» («inhuman») істоти – зовсім не продукт расизму; вони скоріше становлять спробу сконструювати «здорову людську істоту», що не переслідується її нелюдською примарою. Нацистські права тварин і вегетаріанство Гітлера можна назвати антропоцентричний і безсумнівно, расистськими, адже вони спираються на неможливе чітке розрізнення між людським і нелюдським (*nonhuman*), яке було проведено за допомогою винищення нелюдського (*unhuman*) в соціальному, психічному і філософському просторах. Truthy (як істинно, ніби як істинно, більш-менш істинно), *truthiness* фактоїда та відчуття істини (*truthfeel*) через красу. Заміна дії (*action*) впливом (*influence*). Примарна равнина. Інтероб'єктивність Б. Латура. Кореляціонізм як агрологістика. Від геофілософії території до геофілософії ресурса. Фрактальний холізм: ціле менше ніж сума частин бо ціле теж є частиною. Екологічна свідомість як свідомість ненавмисних наслідків. Майбутнє та майбутність (*futurity*) як умова можливості передбачуваних майбутніх. *Ice Watch* Олафура Еліассона: не занурення, але спливання часу з речей. Налаштування (*tuning*) та солідарність в контексті в-жесті, апіорність (*alreadiness*) та*

теперішності (*nowness*). Безтурботність/розслабленість (*careless/carefree*) і вже-екологічність.

Циклопедія Р. Негарестані та *Kick!* Бйорк. Відмова від *ізмів*. Шизотратегії: ксеноагенція становлення стихіями. Агентський реалізм К. Барад: в-між (*in-between*). Інгуманізм тільки лиш відрізняє людину по її нормативним (а не причинно-структурним) інваріантам. Ці інваріанти – це здатність людини визначати і переглядати себе, використовуючи теоретичні та практичні знання. У цьому сенсі, інгуманізм – це витяг нормативного ядра гуманізму, але локус (місце розташування) цієї нормативності не тільки не поміщається в природу (ірраціональний матеріалізм), але і не приписується божественному (теологія). Негарестані Р. «Пов(ро)жний комплекс».

Лібідінальний матеріалізм Н. Ленда. Вірулентний нігілізм. Гіпервірство (*hyperstition*) як самоздійснюючеся пророцтво vs. марновірство (*superstition*).

Епістемологічні розриви та відключення. Спекулятивний постгуманізм Д. Родена. Натуралізація деконструкції. Розширення людських нащадків.

Т. Коен та К. Колбрук про настання другої фази антропоцену, Антропоцена 1.0. Е. Калп про кінці антропоцену: Гея, Прометей-Франкенштейн, Медея. Виключність земного життя на як передумова володарства. Ефект обзору. Антропоцен і постантропоцен. Кхтулхуцен. Нон-антропоцен Р. Брассьє. Антрополіз як становлення чимось іншим за Б. Браттоном. Продукт людиновмісний. Гінецен і дбайливість.